חזיתות מתנגשות – האנטומיה "המוזרה" של הכרעת אוסלו של רבין / אדם רז

המצוקה ההיסטוריוגרפית של מסלול וושינגטון אל מול מסלול אוסלו

הסכם אוסלו שנחתם ב-13 בספטמבר 1993, נחשב ובצדק ל"אחד האירועים החשובים שידע המזרח התיכון במאה העשרים. בצעד מרשים אחד שירטטו שני המנהיגים מחדש את המפה הגיאופוליטית של האזור כולו".[1] למרות שההסכם והדיונים בצמרת הפוליטית הישראלית שקדמו לחתימתו נחשבים למהפכה של ממש ביחסי ישראל עם הפלסטינים והעולם הערבי, הנושא מצוי במצוקה היסטוריוגרפית. בעוד שאין זה דבר יוצא דופן שאירועים היסטוריים מכוננים נמצאים במצב 'רזה' מבחינת מקורות; במקרה שלפנינו הבעיה איננה מיעוט המקורות אלא חד צדדיותם.

חד צדדיות זו באה לידי ביטוי בכך שהרישומים ההיסטוריים של הדיונים שהתקיימו בצמרת הפוליטית בשנים 1992-1993, בכל הנוגע למשא ומתן הפלסטיני הרשמי (מסלול וושינגטון) והחשאי (מסלול אוסלו), נרשמו או הוכתבו על ידי צד אחד בלבד. הכוונה ב'צד' איננה לחלוקה האידיאולוגית הדיכוטומית המקובלת של "ימין"/"שמאל", אלא לתפיסות המנוגדות בצמרת מפלגת העבודה ומפלגות השמאל - ובעיקר בין יצחק רבין, ראש הממשלה לשמעון פרס, שר החוץ – ביחס לאופי השלום הרצוי בין ישראל לשכנותיה במזה"ת.

המחלוקת הפוליטית בין השניים יצרה חיץ בתוך מפלגות השמאל (ובמפלגת העבודה בפרט), כשלצידו של פרס פעלה "השמינייה", שדמויות מרכזיות בה היו חיים רמון ויוסי ביילין. האחרון, עת כיהן כסגן שר החוץ, הוביל מספר אישים (ממשרד החוץ ומהאקדמיה), שזכו לכינוי "הבלייזרים" (בגלל חליפות ה"בלייזר" שלבשו), בתהליך שהחל בדצמבר 1992, עת הוסר האיסור על מגעים עם אש"ף, והסתיים פחות משנה לאחר מכן בהסכם אוסלו.[2] האחרונים הם שכתבו את ההיסטוריה של אותם שנים.[3]

רבין לא השאיר אחריו רישומים מסודרים (או לכל הפחות לא פורסם על הימצאותם של רישומים שכאלו) הנוגעים ליחסו למסלול אוסלו המתהווה ולסיבות שהניעו אותו בסופו של יום לחתום על ההסכם.[4] התייחסויותיו של רבין למסלול אוסלו פזורים במספר מצומצם

---

[1] אבי שליים, **קיר הברזל – ישראל והעולם הערבי**, ידיעות אחרונות, תל אביב 2000. עמ' 486.

[2] לתייאור מפורט של המחלוקת ההיסטורית בין רבין לפרס ראה: בנקו אדר, **מפלגה אחת שתי דרכים**, אורנים 2006.

[3] הספרות האוטוביוגרפית שנכתבה על הסכם אוסלו וגיבושו ולמעשה רוב הספרות העיונית שנכתבה על אוסלו מסתמכת עליה היא: יוסי ביילין, **לגעת בשלום**, ידיעות אחרונות, תל אביב 1997. אורי סביר, **התהליך: מאחורי הקלעים של הכרעה היסטורית**, ידיעות אחרונות, תל אביב 1998. יאיר הירשפלד, **אוסלו: נוסחה לשלום**, מרכז רבין לחקר ישראל והוצאת עם עובד, תל אביב 2000. שמעון פרס, **המזרח התיכון החדש**, סטימצקי, תל אביב 1993 (דצמבר).
Shimon Peres, *Battling for Peace* (London: Weidenfeld and Nicholson, Orion edition, 1995).

[4] דליה רבין אמרה למחבר שאביה לא השאיר רשימות או יומן מסודר. עם זאת, רשימות כלשהן שרבין כתב לעצמו קיימות. במעריב (11.10.02) בן כספית פרסם מאמר גדול המסתמך על פנקס שדליה רבין מצאה בשידה ליד מיטתו של אביה. לפי בן כספית, ואולי רק למען העצמת הדרמה, דליה רבין ניגשה לשידה "לא מזמן". כלומר, כנראה

של ראיונות שנתן עד מותו ובמספר מצומצם עוד יותר של ספרים שנכתבו ע"י אישים שהיו קרובים לו ופעלו לצידו.[5] הקושי ההיסטורי מתעצם מכיוון שרבין לא שיתף את מקורביו בדעתו על הדיונים שהתקיימו באוסלו. בנקודה זו ראוי להעמיד לביקורת את המונח "מקורבים". לפי העיתונות של התקופה האמורה ואחריה, נחשב איתן הבר אחד "ממקורביו" של רבין, דבר שבא לידי ביטוי בעובדה שהבר שימש כראש לשכתו של ראש הממשלה. עם זאת, גם הבר מעיד שלא היה בסוד העניינים הדיפלומטיים. עד כדי כך הוא לא היה מעורב, שעל ההסכם המתגבש הוא שמע בחדשות, ומשום כך החליט לנסוע לביתו של רבין בשעת לילה מאוחרת ולהודיע לראש הממשלה על התפטרותו.[6]

הספרות המחקרית שהתפרסמה עד היום המתייחסת למגעים הדיפלומטיים שהתקיימו בשנת 1993 אימצה במלואן את הטענות של אנשי מסלול אוסלו. אפרים ענבר מחבר הספר "רבין והביטחון הלאומי של ישראל", כתב כי "**האכזבה** משיחות וושינגטון הייתה הסיבה העיקרית להסכמתו של רבין לפתוח כמה ערוצים אחרים לפלסטינים. הוא הסכים גם להמשיך את הדו שיח החשאי בין ישראל לבין אש"ף באוסלו, שפתח יוסי ביילין בתמיכתו של פרס."[7] ומפרש: "רבין **סטה** מן הכלל שקבע בעבר בנושא חשוב – התנגדותו התקיפה לכל מגע עם אש"ף... במבט לאחור, **השינוי בעמדתו** של רבין כלפי אש"ף אינו מפתיע. הפרגמטיות שלו אפשרה לו **לשנות את דעתו** על השותף למשא ומתן".[8] לדידו של ענבר הסיבה ל"סטיה מן הכלל" היא כי "...רבין הבין כי לא יהיה אפשר לעקוף את אש"ף. במארס 1993 הוא אף הסכים להרשות לפייסל חוסייני, תושב ירושלים ומנהיג פלסטיני חשוב שקיים קשרים הדוקים עם אש"ף להצטרף לצוות המשא ומתן הפלסטיני בוושינגטון, אלא שגם אז **לא התחולל** כל שינוי מהותי" (כל ההדגשות שלי - א.ר).[9] הסימוכין של ענבר לטענותיו הן ספרו של יוסי ביילין, "לגעת בשלום", וספרו של מקובסקי (Makovsky), "לעשות שלום עם אש"ף", שאימץ במלואן את הטיעונים של אנשי אוסלו.[10]

יוסי גולדשטיין, מחבר הביוגרפיה הפוליטית היחידה על רבין, אימץ גם כן את הטיעונים הללו: "ההתקדמות בשיחות באוסלו הובילה את רבין לנקוט **טקטיקה הפוכה** מזו שהחזיק בה בתחילת כהונתו...עם זאת, בחודש יולי 1993 עדיין **לא** היה רבין משוכנע לגמרי כי ההסכם עם הפלסטינים אכן ייכון באוסלו".[11] גולדשטיין מוסיף ש"**בניגוד** לרבין, ראו שניהם [פרס וביילין] במשא ומתן עמם [אש"ף] **יעד אסטראטגי מרכזי**. לפרס, כמו לביילין, היה **ברור** שהשיחות הדו צדדיות בנושא מתן האוטונומיה לפלסטינים, שהתקיימו

בשנת 2002. המאמר של כספית עוסק במגעים עם סוריה במהלך שנת 1995.

[5] לדוגמא ראה: אפרים הלוי, **אדם בצל**, מטר, תל אביב 2006.

[6] מעריב, 17.9.01.

[7] אפרים ענבר, **רבין והביטחון הלאומי של ישראל**, משרד הביטחון – הוצאה לאור, 2004. עמ' 199.

[8] שם, עמ' 200-199.

[9] שם, עמ' 199.

[10] David Makovsky, *Making Peace With the PLO, The Rabin Government's Road to the Oslo Acoord*,(Boulder: Washington Institue for Near East Policy, Westview Press, 1996).

[11] יוסי גולדשטיין, **רבין – ביוגרפיה**, שוקן, ירושלים ותל אביב 2006, עמ' 402.

באותו פרק זמן בוושינגטון בין משלחת ישראל למשלחת שהורכבה ממנהיגים שחיו בשטחים – שניזונו כל העת מהוראות ערפאת שניתנו במטהו שבתוניס – **לא יישאו פרי**".[12] הסימוכין לקביעתו של גולדשטיין מפנות לספרו של פרס שהתפרסם פחות משלושה חודשים לאחר חתימת הסכם אוסלו.[13] גולדשטיין הסביר שהסיבה לכך שרבין הסכים לקיים את מסלול אוסלו "הייתה העלייה התלולה במספר הפיגועים של פלסטינים נגד ישראלים בתוך שטחי הקו הירוק... רבין ראה בהמשך המשא ומתן באוסלו **מקור של תקווה** לסיום הפיגועים ולהסרת הצורך בצעדים החמורים שנקט צה"ל בשטחים".[14] המחבר, שרק מספר עמודים קודם לכן טען שמסלול אוסלו (ועל אחת כמה וכמה חתימה על הסכם) הייתה טקטיקה הפוכה מזו של רבין קובע – בלי לתת אסמכתא לכך - ש"מסמך העקרונות שהתגבש **התאים לתפיסתו** של רבין לגבי מהות ההסדרים הדרושים בין ישראל לשכנותיה" (כל ההדגשות שלי – א.ר).[15]

מספרו של מקובסקי, שחיבר את אחד הספרים הראשונים על אוסלו, ניתן לראות את המהירות שבה אומצו הטיעונים של אנשי מסלול אוסלו בנוגע לתהליך השלום. הספר, שפורסם בשנת 1996, מסתמך, בין היתר, על ראיונות עם רבין ואחרים שהיו קשורים למו"מ המדיני. בשונה מרוב הספרות המאוחרת יותר, הספר מתעכב על סוגית הכרעת אוסלו של רבין. לפי מקובסקי ההחלטה של רבין להתקדם במסלול אוסלו הייתה קשורה "לפרגמטיזם האנטי-אידיאולוגי וליושרה האינטלקטואלית שלו".[16] לדידו של מקובסקי, בוויכוח ההיסטורי בתוך תנועת העבודה בין הפשרה הפונקציונאלית (בהובלת משה דיין ופרס) לפשרה הטריטוריאלית (בהובלת יגאל אלון) רבין צידד בגישה האחרונה. אלא שבתחילת שנות ה-90' טוען מקובסקי, חל אצל רבין שינוי לכיוון הפשרה הפונקציונאלית.[17] על פי דברי מקובסקי, כישלונה של האופציה הירדנית והאכזבה של רבין משיחות וושינגטון שלא נשאו פרי, הם שורש התמורה בעמדותיו האסטראטגיות ההיסטוריות של רבין.[18] בהסתמכו על ראיונות וספרות של פרס, ביילין ורמון (אשר מוצג משום מה כ"איש של רבין"), טען מקובסקי שרבין "לא ראה שום פוטנציאל לתזוזה כלשהי בשיחות בוושינגטון" ושתובנה זו רק הלכה והתחזקה לאחר שלרבין התברר חוסר

---

[12] שם, עמ' 410-409.

[13] פרס, *Battling for Peace*. ספרו של פרס שהתפרסם במהירות הבזק, גרם לאי נוחות בקרב אנשי מסלול אוסלו מכיוון שהוא הפנה את הזרקור אך ורק לפרס. לתיאור של העמדות השונות של אנשי אוסלו לספרו של פרס, והתייחסות ביקורתית לפרס (ביקורת מהכיוון התומך במסלול אוסלו, אולם חושב שפרס מזער את תפקידם של ביילין, סביר, פונדק והירשפלד) ראה: נסיהו מרדכי, שטיגליץ מאיר ותמיר זיו (עורכים), **זמן שלום: עובדות ומחשבות על "ערוץ אוסלו"**, הוצאה עצמית, 1994. נסיהו ותמיר עבדו ב"יחידה הרעיונית מחקרית של בית ברל", מעין "מכון מחקר" של מפלגת העבודה. בעמוד הראשון של הספר כתוב: "הכוונה הייתה שבית ברל יהיה המו"ל של הקובץ. אולם בגלל הסתייגות של שמעון פרס מהוצאת הקובץ ע"י בית ברל שהוא בבעלות מפלגת העבודה, ועל מנת למנוע מחלוקת בין יו"ר המפלגה, כאחראי לתחום הרעיוני של בית ברל, לבין שמעון פרס, החלטנו להיות גם המו"ל של הקובץ, על יסוד חופש הביטוי וחופש העיסוק המקובלים בישראל".

[14] גולדשטיין, עמ' 412.

[15] שם, עמ' 412.

[16] מקובסקי, עמ' 118.

[17] שם, עמ' 123-122.

[18] שם, עמ' 125-117. נושא זה נידון בפרק שנקרא "דרכו האישית של רבין לקראת [מסלול] אוסלו".

התועלת בהצטרפות של פייצל חוסייני לשיחות בוושינגטון; הצטרפות שרבין קיווה שתביא להישגים בפועל. את התפכחותו של רבין - מול הראייה הנוכחה של פרס, ביילין ושותפיהם – מסכם מקובסקי בפרק "התפכחות מאשלית השיחות בוושינגטון".[19] באחת, מקובסקי, בדיוק כמו מחברים אחרים, נועץ את שינוי עמדותיו האסטרטגיות של רבין בשינוי התנאים הפוליטיים בהם פעל.

שלושת המחקרים המרכזים הללו טוענים מה שהפך מזמן לאקסיומה היסטורית שאין מערערים עליה: ראשית, שמסלול אוסלו הייתה סטייה והיפוך מדרכו ההיסטורית של רבין, שלפתע הבין שאין אופציה אחרת מלבד דיאלוג עם אש"ף בהנהגת ערפאת; ושנית, שפרס וביילין לא היו נאיביים כמו רבין, שסבר כי השיחות בוושינגטון עם הנהגת השטחים יניבו פירות מדיניים. לבסוף, האקסיומה הזו נשענת על הטענה שרבין נקלע למצוקת זמן, שכן בבחירות בקיץ 1992 הוא הבטיח הסכם שלום "תוך תשעה חודשים" ולכן הכשלון בוושינגטון הביא אותו על כורחו להסכם אוסלו.

<u>"תזת המהפך" מול "תזת הקונפליקט"</u>

אקסיומה זו, שניתן להגדירה כ"תזת המהפך", מציגה חלק קטן מהאמת – אם בכלל. מאמר זה מבוסס על פרשנות הפוכה שניתן לכנותה כ"תזת הקונפליקט". על פי פרשנות זו, התמונה ההיסטורית היא שלכל אורך התקופה הנידונה, התקיים קונפליקט בין 'מסלול אוסלו' ו'מסלול וושינגטון'. שני המסלולים ייצגו תפיסות שונות ומנוגדות לאופיו של הסכם השלום הרצוי, והמחלוקת בין רבין ופרס התקיימה בין תפיסות מנוגדות אלו. השאלה המרכזית שיש לשאול, היא מדוע רבין סטה מדרכו המדינית כפי שבאה לביטוי בעשרות השנים שמילא תפקידים בכירים במערכת הפוליטית? האם באמת היה רבין נאיבי לחשוב שעם המשלחת הפלסטינית בוושינגטון אפשר לסגור הסכם, בעוד שפוליטיקאים מפוכחים לא פחות, דוגמת פרס וביילין, ידעו מראש שלא ניתן לעשות זאת?

הדיון יתבסס על דבריו של מרטין אינדיק, לימים שגריר ארה"ב בישראל ובשנות דיוננו עוזר מיוחד לנשיא ארה"ב, ביל קלינטון. אינדיק, בדומה למקבלי החלטות ופרשנים נוספים, ניסה גם הוא להסביר את המהפך שעבר רבין בחודשים שקדמו לחתימת ההסכם בספטמבר. בספרו 'שלום אמריקני' הוא הקדיש פרק נרחב לסוגייה זו תחת הכותרת 'האנטומיה של הכרעת אוסלו של רבין'.[20]

חשוב לציין שהמאמר איננו דן בתוצאות ההסכם בפועל. על כך נכתבו מחקרים רבים. כידוע, הערכת תוצאות ההסכם הן עדיין חלק אינטגרלי מהשיח הפוליטי וההסכם עדיין משמש כזירת התגוששות בין צדדים אידיאולוגים שונים. עם זאת, "הקרב על השלום ועל הקרדיט", כפי שכינה זאת אחד ממקורבי פרס, נראה שהסתיים.[21] עם השנים התפרסמה

---

[19] שם, עמ' 41-38.

[20] מרטין אינדיק, **שלום אמריקני**, עם עובד, תל אביב 2009, עמ' 100-87.

[21] מיכאל בר זוהר, **כעוף החול: שמעון פרס – הביוגרפיה**, ידיעות אחרונות, תל אביב 2006, עמ' 638.

ספרות נרחבת בשפות שונות ומכיוונים אידיאולוגיים שונים על תוצאות ההסכם, יתרונותיו, חסרונותיו ומשמעויותיו, אולם לא נעשה ניסיון מסודר – בלתי תלוי - לפרש ולהסביר את אופן קבלת ההחלטות של רבין.

<u>הקשיים ההיסטוריים</u>

הביוגרף של פרס, מיכאל בר זוהר, כתב: "בנוסף להיותו אדם חשדן במידה בלתי רגילה, היה רבין צריך להיסמך על המידע שזרם אליו מפרס – שלא האמין לו כלל; ומחבורת צעירי פרס, כולל יוסי ביילין, שהיו מסורים לו לחלוטין".[22] ברור אפוא, שאם רבין היה חשדן כלפי האינפורמציה שניתנה לו ע"י פרס, ביילין ומקורביהם, על ההיסטוריון להיות חשדן כפליים. הקושי לחדור מעבר לפרשנויות ועובדות הוא רב, לא רק מכיוון שההיסטוריה הדיפלומטית נכתבה והוכתבה בחלקה הגדול על ידי אנשי פרס, אלא גם ומכיוון שלהיסטוריה זו עדיין יש תפקיד פוליטי אקטואלי, שכן היא משמשת ככלי לפרשנות ולניגוח בסוגיות העומדות על הפרק.

ישנם הבדלים מינוריים בכתיבה האוטוביוגרפית של אנשי מסלול אוסלו על התגבשות המסלולים ועמדת רבין כלפיהם, אולם כולם מספרים סיפור דומה ועוקפים את המחלוקות שהתקיימו בין פרס ורבין ולא פעם אף מתעלמים מהן לחלוטין. חשדנותו של רבין כלפי פרס שרק מקשה על ההיסטוריון לפענח את ההתרחשויות רק גדלה לאור עדותו של פרס שציין ש"המסלול השלישי הוא הישראלי. הייתה הידברות מלאה בין יצחק רבין וביני. מילה לא דלפה. דיברנו בארבע עיניים, ישר לעניין, בגילוי לב. אף אחד לא הנציח את ההיסטוריה, כל השיחות היו ללא רישומים, ללא פרוטוקולים, ללא עדים. אלו לא היו שיחות כדי להשאיר רושם או עקבות".[23] ואכן, רבין לא השאיר עקבות. נאמנים לגישתו, ככל הנראה, גם מקורביו של רבין החליטו לא להתייחס למחלוקות בין השניים ועם השנים התפרסמו בנושא עדויות מעטות.[24] יוצא אפוא שהדיפלומטיה של השנים 3-1992 לוטה בערפל כבד שרק מתעצם אודות לאופן הפעולה הממודר של רבין.

מיעוט המקורות וההתייחסות של רבין למסלול אוסלו ולאופן קבלת ההחלטות בו היא חידה גדולה. איך רבין, ה'ביטחוניסט' הסכים להכיר באש"ף? איך הסכים ללחוץ את ידיו – אפילו עם פנים זעופות – של ערפאת? איך הפך האיש שהורה לחיילים "לשבור להם את העצמות" מנץ ליונת שלום? הסכמתו של רבין למסלול אוסלו היא אחת מהחידות הגדולות של הפוליטיקה הישראלית והיא הטרידה רבים וזאת מכיוון שאישים מרכזים, כולל

---

[22] שם, 624.

[23] דבר, 24.9.93.

[24] במספר ראיונות שנערכו לצורך כתיבת מאמר זה, הציבו בפני המרואיינים למיניהם דילמה קשה שהם עומדים בפניה: מצד אחד, הרצון לחשוף ולתאר את יחסו של רבין למדיניותו של פרס בתקופה הנידונה (ובתקופות אחרות), ומצד שני, חשש לא לפגוע ב"מורשת רבין". מורשת זו הלכה והתעצמה עד כדי כך שהפכה את רבין ליונת שלום כמעט עיוורת. לדעתו של מחבר שורות אלו רבין חתר לסיום הסכסוך לאורך כל שנותיו בפוליטיקה, וגם אם אפשר לומר עליו דברים רבים, "נאיבי" הוא לא היה.

בשמאל ולא רק בימין המדיני, וכולל גם את רבין עצמו, סברו כי מסירת השליטה על הפלסטינים בשטחים לידי ערפאת תביא להנצחת הסכסוך ולא לפתרונו.[25]

הקשיים ההיסטוריים העומדים בפני 'תיזת המהפך' הם אלו: (א) באיזה שלב בשנת 1993 - כשבמקביל למסלול אוסלו מתקיים מסלול וושינגטון - הבין רבין את חוסר השחר של מסלול וושינגטון והחליט להתקדם במסלול אוסלו? (ב) אילו עובדות היסטוריות תומכות ב"השתכנעות" של רבין? ו(ג)באיזה אופן הצליחו פרס וביילין להביא את רבין לסגת מעמדה שבה החזיק בנחישות במשך עשרות שנים?

מסלול וושינגטון

תוצאות מלחמת המפרץ, שהתחוללה פחות משנה לאחר פירוק ממשלת האחדות בישראל באמצעות מהלך שזכה ע"י רבין לכינוי 'התרגיל המסריח', אפשרה לממשלת הליכוד בהנהגת שמיר להתקדם במסלול עוקף אש"ף.[26] ערפאת הוביל את אש"ף לתמיכה בסאדם חוסיין, ותבוסתו של האחרון הביאה את ערפאת ואת אש"ף לשפל חסר תקדים לא רק מול המערב, אלא בעיקר מול עולם ערבי. מצב זה פגע קשות במקורות המימון של אש"ף, שנשען על מדינות כמו סעודיה וכווית שהיוו חוליה מרכזית בקואליציה שהנהיגה ארה"ב.

ערפאת והארגון הפוליטי של אש"ף נמצאו בתוניס מאז שהוכו מכה אנושה במלחמת לבנון הראשונה (1982).[27] שלטונות תוניס הסכימו לארח על אדמתם את הזרוע הפוליטית של אש"ף אך לא את הזרוע הצבאית של הארגון. בעקבות האינתיפאדה והתנגדות של רוב הנהגת השטחים להתייצבותו של ערפאת לצידו של סדאם חוסיין, נשמעו בשטחים קריאות הולכות וגוברות – מעוגנות בכוח פוליטי רב – נגד ערפאת. ממשל בוש, בשיתוף פעולה עם ברה"מ (במהרה רוסיה) פעלו לכינוסה של ועידת שלום במדריד במתכונת הכוללת את שתי המעצמות הגדולות כיושבות ראש ואת מצרים, סוריה, ירדן וישראל. ארה"ב, שללא כל ספק הייתה הכוח הגלובלי החזק ביותר, וכשהיא מעודדת מניצחונה במלחמה ותבוסת הציר הרדיקלי במפרץ הפרסי, הייתה הארכיטקטית של הוועידה ונמנעה מלהזמין את אש"ף המושפל ואת אירופה (ובמיוחד את צרפת שנתנה גיבוי בין לאומי לערפאת וארגונו בתוניס). המלך הירדני חוסיין, שפעל לשיקום יחסיו עם ארה"ב, גילה נכונות רבה

---

[25] העוינות לאש"ף ולערפאת הייתה חלק אינטגרלי מהשיח הציבורי והפוליטי; על אחת כמה וכמה שמגע עם אנשי אש"ף נחשב עבירה על החוק. רבין כנוספים ראו בערפאת את הבעיה העיקרית של הפוליטיקה הפלסטינית ועוד לפני הסכם אוסלו היו שהתריעו נגד ערפאת. לדוגמא: אהוד ברק בזירה הפוליטית, ראה: רן אדליסט, **אהוד ברק ומלחמתו בשדים**, כנרת, זמורה ביתן, ידיעות אחרונות, 2003. במיוחד פרק 52 "ואז פרץ אוסלו". אהוד יערי היה הדובר הפומבי החריף ביותר כנגד ערפאת עוד לפני אוסלו והוא לא חסך מהציבור את הסכנות שהוא ראה בהסכם ובעקבות כך כמעט והוחרם ע"י התקשורת הישראלית. ראה, ריאיון ארוך עימו שדן בנושאים הללו. גלובס, 15.5.2002. יש גם לציין יגאל כרמון, שהיה עד קרוב לימי חתימת ההסכם יועץ ר"מ לענייני טרור. האחרון, היום ראש מכון ממר"י (המרכז לחקר תקשורת המזרח התיכון), דיבר וכתב בזמן אמת נגד ההסכם. ראה, "יסודותיו הרעועים של שלום ישראל-אש"ף", ידיעות אחרונות, 20.9.93.

[26] על ועידת מדריד ותחילת הדיונים ראה: איתן בנצור, הדרך לשלום עוברת במדריד, משכל, תל אביב 1997.

[27] זאב שיף ואהוד יערי, **אינתיפאדה**, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב 1990.

להרכבת משלחת פלסטינית-ירדנית. ואמנם, גם כהמשך לתפיסה רווחת בעניין זה מאז שנות ה-70' (לשלב את הירדנים והפלסטינים במהלכים מדיניים[28]), בוועידה השתתפה משלחת פלסטינית אך לא כמשלחת נפרדת אלא כחלק מהמשלת הירדנית. על אף שלוועידה לא היו תוצאות מידיות, הגורם הפוליטי הפלסטיני שאותו ישראל וארה"ב זיהו כשותף היה חד משמעי: נציגי השטחים. הפלסטינים הוכרו בגלוי כצד בדיון על שלום מזרח תיכוני כולל, אך לא בזיקה לירדן ולא לאש"ף.[29]

בועידת מדריד נקבעו הכללים להמשך התהליך המדיני במישור הדו צדדי (ישראל-סוריה; ישראל-משלחת ירדנית-פלסטינית משותפת). וושינגטון נקבעה כמקום בו יתקיימו המשאים והמתנים. עד ניצחון מפלגת העבודה ביוני 1992 התקיימו כחמישה סבבי שיחות בוושינגטון ולאחר ניצחונה בבחירות של מפלגת העבודה, בראשותו של רבין, החיש רבין את ההידברות עם המשלחת הירדנית-פלסטינית. במקביל, המשיך רבין לדבוק בעיקרון (שהיה מעוגן אז בחוק) לא לדבר עם אש"ף, שכן פירושו של דבר היה לדבר עם אנשי תוניס בהנהגת ערפאת. הנציגים הפלסטינים מהשטחים, שבראשם עדיין עמד חיידר עבד אל שאפי, המשיכו מצידם לדבוק ב'מתכונת מדריד' והיו השותף עמו המשיך רבין לקיים את המו"מ, בסיועה ובחסותה של ארה"ב. הסבב השישי של השיחות החל באוגוסט 92', השביעי התקיים בנובמבר, השמיני בדצמבר והסבב התשיעי באפריל 1993. הסיבה לעיכוב בין הסבב השמיני לתשיעי הייתה גירוש 415 פעילי חמאס וג'יהאד איסלאמי מעזה ללבנון בעקבות רציחתו של שוטר משמר הגבול. לסבב התשיעי של השיחות צורף פייצל חוסייני, ממנהיגי הרחוב הערבי הפלסטיני, זאת חרף התנגדותו הרבה של פרס, ואושר כוח משטרה פלסטיני בשטחי הכיבוש – חרף התנגדותו הגדולה של ערפאת ששהה בתוניס.[30] הסבב העשירי של השיחות, שהתקיים ביוני הסתיים גם הוא בכישלון. את הסיבות לכך תאר אבי שליים, אחד ההיסטוריונים שעסקו בהרחבה בנושא זה, והמקבל גם הוא את 'תיזת המהפך' גם אם בגרסה ביקורתית יותר:

> "נבצר מנוסחת מדריד להרות עידן חדש של שלום במזרח התיכון, ולפיכך נדרשה נוסחה חדשה. אף שנוסחת מדריד עירבה את ישראל במשא ומתן עקיף עם אש"ף, פסל רבין במהלך השנה כולה הפצרות להכרה רשמית באש"ף. הוא ראה ביאסר ערפאת מכשול עיקרי בדרך להשלמת עסקה על האוטונומיה הפלסטינית, ועשה ככל יכולותו להרחקתו לשוליים במקדו את תקוותיו במנהיגים מקומיים תושבי שטחי הכיבוש, שנתפסו בעיניו מתונים ועניינים יותר. אלא שהניסיון לימדו כי אין ביכולתם של המנהיגים המקומיים לפעול ללא תלות ביושב ראש אש"ף היושב בתוניס, ומכיוון שכך ידע כי אם אכן רצונו לקשור עסקה, יהיה עליו לעשותה עם יריבו הגדול".[31]

---

[28] בסוגיה זו ראו דן שיפטן, **אופציה ירדנית**, הקיבוץ המאוחד, תל אביב 1986; אבי שליים, המלך חוסיין – ביוגרפיה פוליטית, דביר, תל אביב 2009.

[29] משה ז"ק, **חוסיין עושה שלום**, מרכז בגין סאדאת למחקרים אסטרטגיים, הוצאת אוניברסיטת בר אילן, רמת גן 1996. עמ' 309-288.

[30] פנחס ענברי, **בחרבות שבורות: הפלסטינים בתהליך השלום**, משרד הביטחון הוצאה לאור, משכל, 1994. במיוחד פרק ח' (עמ' 113-97) ופרק כג' (עמ' 238 – 249).

[31] שליים, קיר הברזל, עמ' 481.

עד כמה שזה מפתיע, מסתבר שעל אחד עשר סבבי השיחות שהתקיימו בוושינגטון כמעט ולא נכתב דבר מן הצד הישראלי. אליקים רובינשטיין שעמד בראש השיחות בוושינגטון הסביר זאת כך: "לדעתי לא ניתן לוועידת מדריד, כמו גם לשיחות וושינגטון שבאו אחריה, האשראי הראוי להן, זאת משום שהסכם אוסלו ריתק אליו את תשומת הלב בכל הקשור לנושא הפלסטיני".[32] ולכן, מי שמעוניין להתחקות אחר הדיונים הדיפלומטיים של אותם ימים והעמדות בישראל כלפיהן חייב לעשות זאת בעיקר באמצעות מעקב אחר העיתונות היומית, זאת לצד מקורות נוספים.[33] מפתיעה לא פחות העובדה שדווקא בצד הפלסטיני, ובראשם אנשי השטחים ומתנגדי ערפאת באש"ף שתלו תקוות רבות בשיחות בוושינגטון, כתבו לא מעט בנושא. אחד המקורות האיכותיים לדיונים על שיחות וושינגטון הינו כתב העת להיסטוריה פלסטינית, שגם אליקים רובינשטיין רואה בו מקור חשוב.[34] מיעוט העדויות הישראליות על שיחות בוושינגטון, מחזק את חשיבות העדויות הפלסטיניות לגבי ההבדלים והוויכוחים בצד הישראלי.

<u>המכתב של רבין – סוגיית תיקוף הזמן</u>

השאלה מתי בדיוק שינה רבין את דעתו מכרעת, שכן היא מאפשרת לעמוד על הסיבות למהפך במדינות רבין, או מנגד להפריך את התיזה הזו. ב-6 ביוני 1993, שלושה חודשים לפני חתימת ההסכם על מדשאות הבית הלבן כתב רבין לפרס מכתב אישי המסווג "סודי ביותר" שכותרתו "מגעי אוסלו". המכתב פורסם לראשונה ב"מעריב" בשנת 2003 ולא זכה כמעט להתייחסות בספרות שהתפרסמה מאז.[35] מכתב זה קריטי בחשיבותו ל'תיזת הקונפליקט' ולכן חשוב להביאו כפי שפורסם כעשר שנים לאחר שנכתב. כך כתב רבין לפרס:

---

[32] ישראל נבו (עורך), **שכנים במבוך: יחסי ישראל ירדן לפני הסכם השלום ואחריו**, מרכז יצחק רבין לחקר ישראל, 2004. עמ' 135-169. הציטוט מעמ' 146.

[33] הסקירות השנתיות של מרכז דיין הם גם כן מקור אינפורמציה יעיל ומרוכז. ראה:
Gideon Gera, "The Arab-Israeli Peace Process" in *Middle East Contemporary Survey*, Volume 17, eds. Ami Ayalon (Boulder, Colo: Westview Press, 1995), pp. 32-49
וגם המאמר האינפורמטיבי של: Camille Mansour, "The Palestinian-Israeli Peace Negotiation: An Overview and Assessment", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 22, no.3 (Spring 1993), pp. 5-31

[34] אליקים רובינשטיין למחבר (27.11.2011).

[35] בספרו האוטוביוגרפי מזכיר ביילין בקצרה את הפרשה. ביילין, עמ' 109. דן מרגלית חושב שהעוינות של רבין לפרס קשורה לענייני אגו ולא מציין את המכתב אבל יודע לספר ש"הוא הורה לשר החוץ להשעות את השיחות עם אש"ף". לדידו של מרגלית הסיבה לכך היא שרבין חשב ש"נערי פרס' העניקו לפלסטינים מסמך בן 10 סעיפים שלא היה לרוחו..." מרגלית קובע נחרצות ש"רבין נתלה בעניין צדדי. בין אם הוצג המסמך לנציגים הפלסטינים ובין אם לאו – חשיבות העניין אפסית...". דן מרגלית, **ראיתי אותם**, זמורה ביתן, תל אביב 1997. עמ' 69. עופרה סליקטר מציינת את האירוע בספרה (שיצא לאור ב-2008), אולם מסתמכת על התיאור בספרו של ביילין ולא על המכתב עצמו. עמ' 45. ראה:
Seliktar Ofira, *Doomed to Failure? The Politics and Intelligence of the Oslo Peace Process* (California: ABC-CLIO, Greenwood publishing group, 2009), pp. 45.

"בהמשך לשיחתנו בנדון ביום א' 6.6.93, ברצוני לחזור על הנקודות העיקריות שאמרתי. המגעים הקרויים 'מגעי אוסלו' במצב הנוכחי מהווים סכנה להמשך המשא ומתן לשלום... ראשית הם נותנים הזדמנות לאנשי תוניס ל**עקוף** את השיחות בוושינגטון ו**מחלישים** את הגורם **החיובי** שבהן, תושבי השטחים הכלולים במשלחת הפלסטינית. אנשי תוניס הם הגורם הקיצוני בקרב הפלשתינים הרוצים בתהליך השלום ו**מונעים** מן הגורמים המתונים יותר להתקדם במשא ומתן איתנו. דבר זה בא לידי ביטוי בולט בסבב התשיעי (האחרון) של המשא ומתן. יתרה מכך, הם **מונעים** מחברי המשלחת הפלסטינית לצאת להידברות עם נציגי מחמ"ד (מחלקת המדינה – א.ר) בוושינגטון. לא מן הנמנע שכוונת אנשי תוניס ל**טרפד** כל סיכוי להגיע למשא ומתן ענייני בוושינגטון ול**אלץ** אותנו להידבר רק עימם, ואז צפויה סכנה למהלכי השלום והמשא ומתן עם סוריה, לבנון וירדן... מבקש להפסיק המגעים עד לבירור נוסף". (כל ההדגשות שלי – א.ר)[36]

האופן החד משמעי שבו נוסחו הדברים לא מותיר מקום רב לספק: רבין הורה לפרס להפסיק את השיחות החשאיות באוסלו שלדעתו מהוות סכנה למו"מ בוושינגטון ולהסכם השלום המתגבש. במכתבו ציין רבין שההנהגה הפלסטינית איננה מונוליטית ושהשיחות החשאיות באוסלו מחלישות את תושבי השטחים ("אש"ף-פנים") ומחזקות את אנשי תוניס (אש"ף-חוץ). לדידו של רבין "אש"ף-חוץ" מעוניין לטרפד את שיחות השלום בוושינגטון (שבהובלת "אש"ף-פנים") בכדי לאלץ את ישראל לדבר אך ורק איתם. אם רבין שינה את דעותיו כלפי אש"ף וערפאת, כפי ש"תזת המהפך" גורסת, היפוך זה חייב היה להתרחש <u>לאחר</u> מכתב זה. בהקשר זה יש להזכיר דברים שאמר חיים רמון, לפיהם "רבין נהיה משוכנע **באפריל ובמאי** שאנחנו צריכים לשוחח עם אש"ף לאחר שפייצל [חוסייני] לא ניצל את ההזדמנות (Rise to the occasion) והפך למנהיג שהוא אמר שיהיה."[37] נזכיר, שרמון לא היה מעורב בתהליך המדיני ומיותר לציין כי הוא לא עודכן ע"י רבין לגבי המהלכים. ולכן, מכתבו של רבין לפרס שנכתב חודש או חודשיים לאחר שרבין "השתכנע" כיכול, מעמיד את עדותו זו של חיים רמון כחסרת תוקף.

מסתבר אם כך, ששלושה חודשים לפני חתימת ההסכם על מדשאות הבית הלבן התנגד רבין מכל וכל להמשך מסלול אוסלו. לצערנו, אין שום עדות של רבין או של מקורבים לו המתארת את עמדתו של רבין בימים שבאו לאחר שמכתב זה נכתב. מכיוון שהמכתב לא מוזכר כמעט בספרות לא התעוררה גם השאלה באופן מיוחד. היחיד ככל הנראה שנדרש למכתב היה יוסי ביילין. דברי ביילין בנדון מופיעים במסגרת התאור שלו את החרדה שתקפה את "מועצת המלחמה" של אנשי אוסלו, מפני תגובתו של רבין למסלול העוקף. "לא הבנו" כתב ביילין, "את פשר המהפך אצל רבין ואיך זה שרק לפני שבועיים היה מוכן להשתתפות אורי [סביר-מנכ"ל משרד החוץ], והיום הוא חושב שהערוץ מסוכן. מה קרה בינתיים? גם היום אין לי תשובה על שאלה זו, והיא כנראה **לא תינתן לעולם**... המכתב לא נבע מהתייעצות של ראש הממשלה עם מישהו מעוזריו, משום שאיש מהם לא ידע על קיומו של ערוץ אוסלו".[38] ביילין הוסיף פרט חשוב לפיו המכתב נשלח יום לאחר שיחה בארבע עיניים בין רבין לפרס, שיחה עליה דיווח שר החוץ לסגנו. בין השאר אמר פרס

---

[36] מעריב, 12.9.03.
[37] מקובסקי, עמ' 39. (הדגשות שלי - א.ר)
[38] ביילין, עמ' 109.

לביילין כי "יצחק לא כל כך מאושר מכל הנקודות [שהוצגו לפלסטינים באוסלו] והוא רוצה שבינתיים לא נעשה שום דבר ולא ניסע לאוסלו לפני חידוש השיחות [הסבב העשירי] בוושינגטון".[39] בתגובה למכתבו של רבין החזיר פרס מכתב לרבין שבו הוא מסביר ש"אש"ף מבין עד כמה חשוב לנו הערוץ הרשמי והוא מקיים אותו בעיקר כדי להמשיך את אוסלו".[40] לפי ביילין, ב-10 ביוני הוא נפגש עם שר החוץ פרס ועם המשפטן יואל זינגר בלשכתו של רבין ב"חשאיות מוחלטת, וכי בלשכתו רק הוא יודע על קיום הערוץ" והסתבר למרבה ההפתעה כי "המכתב הבוטה היה כלא היה. מה קרה? גם את המהפך הזה **לא נבין** לעולם".[41] מדברי ביילין ניתן להסיק ששתיקתו של רבין ארבעה ימים לאחר כתיבת המכתב החריף, פירושה היה כי ראש הממשלה השתכנע להמשיך במסלול אוסלו.

האומנם השתכנע רבין? זו העדות היחידה שיש לנו. קשה לקבל את העובדה שאותו רבין שכתב את המכתב שמציין בפרוטרוט את הסכנות של מסלול אוסלו ואת הניסיון של "אנשי תוניס" (אש"ף-חוץ) להשתלט על הנהגת השטחים (אש"ף-פנים) פשוט שינה את דעתו כלפי התהליך המדיני בגלל מכתב אחד של פרס ובגלל ש'אש"ף תוניס' הסכים לחדש את השיחות. למרות האישור לכאורה שרבין נתן להמשך מסלול אוסלו, הוא המשיך להכריז על החשיבות של מסלול בוושינגטון ובנאום שנשא לפני אספה של הסוכנות היהודית בסוף יוני 93' הכריז על המשך קיום מתכונת מדריד.[42] גם באמצע יולי המשיך לטעון שהכנסת אש"ף-חוץ לשיחות רק יוסיפו לדרישות הפלסטיניות ויקשו על השיחות.[43] הקושי לקבל את הפרשנות הזו רק גדל עם הזמן ככל שמתרבות העדויות על התפקיד שמילא משרד החוץ הישראלי בהכשלת הסבב התשיעי של שיחות וושינגטון, נושא שנעסוק בו בהמשך.

המחלוקת בזירה הפלסטינית

בספרו "עומדים לגורלם" מתאר מתי שטיינברג את זירת "החוץ" ו"הפנים" במונחים של מרכזי כובד מתחרים בהנהגה הפלסטינית. אמנם שורשי ההבחנה הזו נעוצים עוד ב'נכבה' והיא מבטאת קודם כל הבחנה גיאוגרפית בין ערבים שנותרו לשבת בפלסטין (דאח'ל=פנים) לבין אלו שהפכו פליטים מחוץ לפלסטין (חארג'=חוץ), אך עם הזמן היא קיבלה משמעות פוליטית.[44] לאחר שהנהגת אש"ף עברה לתוניס ב-1982, התחדדו הניגודים בין הנהגת השטחים לבין ההנהגה הגולה שבראשה עמד ערפאת. "התפקדות זו לשני מחנות" מציין שטיינברג "המחישה את המאפיין הבסיסי, כי קו החיץ העיקרי איננו אופקי-גאוגרפי, קרי בין תחום 'החוץ' לעומת תחום 'הפנים', אלא אנכי-תפיסתי, קרי בין

---

[39] שם, עמ' 108-109.
[40] שם, עמ' 110.
[41] שם, עמ' 111.
[42] את הנאום, שניתן ב - 28.6.93, ניתן למצוא באתר של משרד החוץ הישראלי. www.mfa.gov.il.
[43] חדשות, 13.7.93.
[44] גיא בכור, **לקסיקון אש"ף**, משרד הבטחון – ההוצאה לאור, תל אביב 1991. עמ' 77.

תפיסות וגישות שונות שבכל אחת מהן יש מרכיבים של 'חוץ ופנים'."[45] כלומר בין שני מוקדי הכוח הפוליטיים עבר קו שהוא לא רק גיאוגרפי, אלא בעיקר פוליטי, באשר שני מוקדי הכוח כיוונו למטרות פוליטיות שונות ונקטו באמצעים פוליטיים שונים להשיגן. שטיינברג הדגיש "כי שגרת השימוש במונחים 'צמרת' או 'הנהגה' יוצרת רושם של מונוליטיות, אך המציאות הייתה רחוקה מכך".[46]

המחלוקת בין "אש"ף-פנים" ל"אש"ף-חוץ" איננה מוצגת לרוב בציבור באופן המתואר ע"י שטיינברג. למעשה, התיאור השכיח מעמיד "מתונים" מול "קיצונים", ומקובל לחשוב שההבדל ביניהם הוא בנחישות או בעוצמת הלהט ולא בתפיסות פוליטיות מנוגדות. כך, ההבדל בין אנשי "פנים" כגון חיידר אבו אל שאפי, חנאן עשראווי, פייסל חוסייני, סרי נוסייבה ונוספים לבין אישים כערפאת או פארוק קאדומי מוצג כהבדל של ניואנסים ולא כביטוי לגישות שונות לסיום הסכסוך.

שיחות וושינגטון התנהלו מול אנשי השטחים בהנהגת אל-שאפי וחוסייני.[47] לא היה זה עניין שולי מבחינת רבין, שכן, למעשה, הוא זה שהפך את ההבחנה הפלסטינית הותיקה הזו בין "פנים" ל"חוץ" להבחנה פוליטית רלבנטית מנקודת מבט ישראלית. דבריו אודות "אש"ף-פנים" ו"אש"ף-חוץ" נועדו להדגיש את ההבדלים בין ההנהגות השונות. השיחות בוושינגטון, שהמשיכו את הרציונל של ועידת מדריד נוהלו מול "אש"ף-פנים" שחתר לסיום הסכסוך באזור. פנחס ענברי,[48] טען בספרו 'בחרבות שבורות' כי

> "מאז ועידת מדריד מדיניותו של ערפאת כלפי המשלחת הפלסטינית הייתה עקבית, ומטרתה אחת: להכשיל את המשלחת. ערפאת מנע אותה מלהתקדם בדרך הסלולה של כתב הזימון

---

[45] מתי שטיינברג, **עומדים לגורלם: התודעה הלאומית הפלסטינית 1967-2007**, ידיעות אחרונות, תל אביב 2008. עמוד 178. ראה גם: 'Ali Jarbawi and Roger Heacock, "The Deportations and the Palestinian-Israeli Negotiations", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 22, no.3 (Spring 1993), pp. 32-45.
וגם, עמוס הראל ואבי יששכרוף, **המלחמה השביעית: איך ניצחנו ולמה הפסדנו במלחמה עם הפלסטינים**, ידיעות אחרונות, תל אביב, 2004. עמ' 50.

[46] שם, עמ' 177.

[47] לעדויות של אנשי המשלחת הפלסטינית בוושינגטון לגבי המשא ומתן בוושינגטון ראו את שני המאמרים הראשונים המובאים להלן . שאר המאמרים עוסקים בביקורת על ערפאת ומסלול אוסלו - בהשוואה למסלול בוושינגטון: "Reflections On the Peace Process: An Interview With Hayder 'Abd Al-Shafi", Journal of Palestine Studies, Vol. 22, no.1 (Autumn 1992), pp. 57-69."Reflections On the Peace Process: An Interview With Nabil Shaath", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 22, no.1 (Autumn 1992), pp. 70-77. "The Oslo Agreement: An Interview With Hayder 'Abd Al-Shafi",*Journal of Palestine Studies*, Vol. 23, no.1 (Autumn 1993), pp. 14-19. "The Oslo Agreement: An Interview With Nabil Shaath" *Journal of Palestine Studies*, Vol. 23, no.1 (Autumn 1993), pp. 5-13."Moving Beyond Oslo: An Interview With Hayder 'Abd Al-Shafi",*Journal of Palestine Studies*, Vol. 25, no.1 (Autumn 1995), pp. 76-85.

[48] ענברי הוא אחר החוקרים המקוריים ביותר של הפוליטיקה הפלסטינית בתקופה האמורה. ספרו "חרבות שבורות" הוא מחקר מקיף על חילוקי הדעות בתוך ההנהגה הפלסטינית והספר מתבסס על ראיונות רבים שערך עם אישים מרכזים בצמרת הפלסטינית. לעניינו נוח להשתמש במחקריו של ענברי שכן גם שמעון פרס וגם אורי סביר ציינו את תרומתו של ענברי להבנת התהליכים הנדונים. ראו דבריו של פרס על גבי כריכת הספר 'בחרבות שבורות'; ודבריו של סביר בספרו "התהליך", עמ' 86.

למדריד, כלומר, השגת הסכם לתקופת מעבר בקווים הכללים של ממשל עצמי, כפי ששורטטו בהסכם קמפ דיוויד, ובמקביל חיפש בעלי ברית בעולם הערבי נגד המשלחת הפלסטינית".[49]

בהמשך טען ענברי כי הנהגת השטחים, בהובלת אל-שאפי וחוסייני, היוותה סכנה עבור ערפאת לא רק מבחינת הלגיטימציה שלו לשלוט, אלא מכיוון ש"קבוצתו של חוסייני ביקשה להגיע לפתרון ביניים בשטחים כולם, תוך מתן עדיפות לגדה המערבית ולמזרח ירושלים על עזה. קבוצה זו שיפרה, בעידודה של ארצות הברית, את יחסיה עם ירדן...ערפאת ראה בקבוצה הזאת את האיום העיקרי על מעמדו".[50]

בחודשים יוני-אוגוסט "אש"ף-חוץ" חיזק את מאמציו להכשיל את השיחות בוושינגטון. ערפאת ניסה לחזק את חילוקי הדעות בתוך אש"ף-פנים כחלק מחיזוק עמדתו מולם. ערפאת והנהגת תוניס לא פעלה לבדה, אלא נהנתה מתמיכה אירופאית ובעיקר צרפתית עוד מהימים של האינתיפאדה.[51] הקשיים הרבים שאש"ף-חוץ הערים מול הנושאים והנותנים מטעם העם הפלסטיני ביחס למספר מסמכים שהפלסטינים הגישו בדיונים בוושינגטון הביאו שלושה מבכירי המשלחת – פייסל חוסייני, סעיב עריקאת וחנאן עשראווי – לידי התפטרות. אחת מנקודות המחלוקת העיקריות היתה בנושא דרישתו של ערפאת לכוחות צבאיים של האו"ם או כוח-חסות בשטחים, זאת לעומת חוסייני והנהגת השטחים שהתנגדו לכך נחרצות ודרשו הקמת משטרה אזרחית פלסטינית. "מול דרישת המשלחת להחזיר את החיים למסלולם" כתב ענברי, "ביקש ערפאת לשמור על הלכי הרוח המהפכניים בקרב הפלסטינים, וזאת ע"י יצירת מצב הדומה למצב בבוסניה. זה יימנע את חיזוק ההנהגה השטחים ע"י קבלת סיוע סין לאומי, והעברת הסיוע הזה לארגונים הבין הלאומיים, ובעיקר סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים, אונרוו"א".[52] בעניין זה סיפר ענברי על פגישה שהיתה לו "בתוניס...עם ממדוח נופל", אשר "חזר על חששותיו, כי ערפאת היה מעדיף מדינת משטרה על מדינה המבוססת על בחירות".[53] הבנת העמדות המנוגדות בהנהגה הפלסטינית קריטית להבנת מהלכיו של רבין בתהליך השלום בשנים 1993-1992. עבור רבין שאלת זהותם של הנציגים הפלסטינים היתה עניין מרכזי. האוריינטציה שלו על "אש"ף-פנים" הייתה קשורה קשר בל יינתק לכיוון המדיני של המשלחת הפלסטינית מול זו של "אש"ף-חוץ".

מסלול אוסלו

ההיסטוריה של ההתקדמות במסלול אוסלו מתועדת כהלכה. מבחינת הדיון הנוכחי העניין המרכזי הוא לא השיחות עצמן אלא יחסו של רבין אליהן. לפי מכתבו הנדון של רבין לפרס, אפשר להבין את יחסו של ראש הממשלה לשיחות אוסלו בתחילת יוני 1993. עם זאת, ישנו קונצנזוס אותו ניסח מיכאל בר-זוהר, לפיו "במחצית השנייה של 1992 הבינו

---

[49] ענברי. עמ' 195.
[50] שם. עמ' 213.
[51] ראה במיוחד אצל ענברי פרק כא "עשראווי או קדומי; וושינגטון או פריז", עמ' 226-231.
[52] שם. עמ' 241.
[53] שם. עמ' 207.

גם פרס וגם רבין שבסופו של דבר יצטרכו לשאת ולתת עם אש"ף. אולם כאן גם הסתיים הדמיון שביניהם".[54] יש לתהות על קביעתו זו של בר זוהר. ראשית, הסכמה על "משא ומתן עם אש"ף" איננה אומרת במדוייק על מה מדברים ועם מי בתוך אש"ף מדברים. ההבחנה שרווחה אז בין "אש"ף-פנים" ל"אש"ף-חוץ" משקפת עניין זה במפורש. בר זוהר עצמו כתב שבעוד פרס הבין שה"...כתובת היחידה שהייתה לה משמעות מדינית – אש"ף; ולאדם היחיד שיכול היה להביא את אש"ף לשולחן הדיונים – יאסר ערפאת. לרבין היה הרבה יותר קשה לקבל את המסקנה הזו. הוא עדיין התבטא בפומבי, בזעם ובלהט, נגד הסכנה שהקמת 'מדינה ערפאתית'. הוא עדיין ראה בערפאת אויב מסוכן ושפל".[55] יוצא אפוא, לפי בר זוהר, שרבין לא היה מעוניין ב"מדינה ערפאתית" מצד אחד ואילו מצד שני כבר במחצית 1992 הבין ש"בסופו של דבר" על ישראל יהיה לשאת ולתת עם אש"ף. בר זוהר כאחרים לא מיישב קביעה זו עם העובדות המראות שביוני 1993 רבין עודנו התנגד לשיחות עם אש"ף-חוץ. התעלמות מעובדות אלו עולה בקנה אחד עם הותרת הטענה בדבר העדר "הדמיון ביניהם" עלומה. את העדר "הדמיון" בין פרס לרבין יש להבין בעיקר בשאלה המדינית, כלומר איזה תוכן יהיה להסכם, אם וכאשר. שתי השאלות המרכזיות שעמדו על הפרק היו המנהיגות הפלסטינית שתקבל על עצמה את מימוש ההסכם והאם מדובר יהיה בהסכם קבע או הסכם בשלבים. עמדתו של רבין היתה אש"ף-פנים והסכם בשלבים, ואילו פרס צידד בערפאת וסבר שהסכם קבע הוא היעד הנכון. בעניין זה ציין ענברי שערפאת לחץ "...במשך כל התקופה להכניס למשא ומתן יסודות חזקים של הסכמי קבע",[56] להם התנגדו גם רבין וגם הנהגת הפלסטינים בשטחים.

מסלול אוסלו נוצר בינואר 1993, והוא נוהל בחשאיות רבה בתחילה ע"י יאיר הירשפילד ורון פונדק ובליווי צמוד של יוסי ביילין, סגן שר החוץ ושמעון פרס שפעל מאחורי הקלעים. בשלב מאוחר יותר במהלכם הצטרפו לשיחות עו"ד יואל זינגר ואורי סביר, מנכ"ל משרד החוץ. החשאיות שאיפיינה את התהליך תרמה רבות להצלחתו. לאחר שמונה חודשים של שיחות בהם התקימו 14 פגישות בין הצדדים, נחתם מסמך "הצהרת העקרונות על סדרי ממשל עצמי לתקופת ביניים".

כבר בימים לאחר חתימת ההסכם בספטמבר החל מאבק על 'הקרדיט', אם להשתמש בביטויים שתיארו אותו בתקשורת. שלושה חודשים בלבד לאחר החתימה על ההסכם, אמר רון פונדק ברדיו: "אני לא יודע אם זה ריב ממשי, אבל אני כל הזמן מתלבט האם יש לנו פה סיטואציה של רשומון, או שיש לנו סיטואציה של אנשים שרוצים להכניס את עצמם להיסטוריה כמה שיותר קדימה...".[57] פרס, שמיד לאחר החתימה בוושינגטון מיהר להנציח את זיכרונותיו ולפרסמם בתור פרק ראשון בספרו הגדול שיצא באנגלית בתחילת דצמבר 1993, לא רק שלא ציין את פונדק והירשפלד בספר, אלא אפילו את יוסי ביילין הוא כלל

---

[54] בר זוהר, עמ' 605.

[55] שם, עמ' 605-604.

[56] שם, עמ' 195.

[57] פונדק אמר את הדברים בריאיון ב'קול ישראל' ב-24.12.93. תמלול הריאיון מובא בספר **'זמן אמת: עובדות ומחשבות על 'ערוץ אוסלו'**, עמ' 53-33.

איננו מזכיר. בגרסה העברית פרס תיקן מעט את התמונה וציין גם את תרומתו של ביילין. קריאה בספרו של פרס מביאה למסקנה המתבקשת שהוא הגה את המסלול והוביל אותו. מנגד, מי שקורא את ספרו של ביילין או את ספרו של הירשפלד מקבל רושם אחר לחלוטין. לא רק שפונדק והירשפלד מילאו תפקיד מרכזי ביותר בתחילת השיחות, ועל אחת כמה וכמה ביילין, אלא שפרס נכנס בסוד העניינים בשלב מאוחר יותר, לאחר שהתקיים כבר סבב שיחות ראשוני. אדרבא, כאשר ביילין עדכן אותו בפעם הראשונה על השיחות, פרס התעלם מהנושא ויחס להן חשיבות שולית. ה'רשומון' הזה, עד כמה שהוא נוגע לענייננו, מלמד שגם במקרה הזה יש לקחת עדויות אוטו-ביוגרפיות בערבון מוגבל.

מדוע רבין התנגד למסלול אוסלו? קרוב לוודאי שהסיבה המרכזית היא שלרבין היה ברור שהיעד המרכזי של פרס הוא לדאוג שערפאת יהיה השותף של ישראל בתהליך המדיני ולא הנהגת השטחים. הבחירה בערפאת כשותף קשורה גם לאופיו של תהליך השלום; פרס וערפאת היו מעוניינים לעצב את ההסכם כהסכם קבע ואילו רבין היה מעוניין בהסכם שלבי, הדרגתי.

רבין ידע מה מצבו של ערפאת ומה המשמעות של הדיונים באוסלו עבורו. בשנת 1992-1993 ערפאת ו"אש"ף-חוץ" עמדו בפני חידלון מבחינה פנים-פלסטינית ומבחינה בינלאומית. מהבחינה הפנימית הציבור הפלסטיני בשטחים וחלק גדול ואיכותי מהנהגתו הפכו עצמם לשותף ולהידברות עם ישראל והקהילה הבינלאומית. את ההנהגה הזו אש"ף-חוץ לא יכול היה להשתיק בקלות. מבחינה בינלאומית, הסכמי קמפ דיוויד והמעמד המכריע שרכשה ארה"ב בתהליך השלום, איפשרו למעצמה הזו להתנגד לשיתוף "אש"ף-חוץ" במשאים ומתנים הבינלאומיים, דבר שחיזק את הנהגת השטחים על חשבון ערפאת ואנשיו. עתה, לאחר כינונה של ממשלת רבין, הייתה חייבת ההנהגה הרשמית של אש"ף לקבל על עצמה תנאי מינימום מסוימים אם ברצונה היה לא לאבד את יומרתה להנהיג את העם הפלשתיני.[58]

השיחות בוושינגטון והכשלתן:

התמונה העולה עד כאן היא של מעין 'תחרות' בין שני המסלולים. המסלול הרשמי והגלוי בוושנגטון מול המסלול החשאי באוסלו. כשלונו של האחד הבטיח את הצלחתו של האחר ולהפך. כמו כן מסתבר מהדברים עד כאן, כי הפלסטינים היו חצויים בין אנשי ערפאת ("אש"ף-חוץ") לבין אנשי הועדה המשותפת הפלסטינית-ירדנית ("אש"ף-פנים"). בשלב זה כבר אמור להיות ברור כי חזית מקבילה נמצאה גם בצד הישראלי. מכתבו של רבין מלמד על המחלוקת הזו, והדברים קיבלו אישוש בעל פה מאישים נוספים שבחרו לשמור

---

[58] ראה ספרו של ענברי. כמו כן, תיאור מפורט על מצבו של אש"ף - עם כי אחד שדורש עיון ביקורתי – ניתן למצוא בספרו של אבו עלא, שהוביל את השיחות באוסלו מטעם הנהגת "אשף חוץ".
Ahmed Qurei ('Abu Ala'), From Oslo to Jerusalem: The Palestinian Story of the Secret Negotiations(London: I.B. Tauris&Co, 2006).

על אלמוניותם.[59] אולם תמיכה עובדתית לקיומה של מחלוקת מהותית בצד הישראלי מתקבלת גם מהצד הפלסטיני, ליתר דיוק הצד הפלסטיני שפעל להכשלת השיחות בוושינגטון, על מנת להבטיח את הצלחת המסלול המקביל באוסלו. אדריכלי אוסלו נוהגים לציין את החשאיות כאחד מהמרכיבים שתרמו להצלחתם. טענה זו מקבלת אישוש מהצד השני: הפלסטינים והישראלים שנשאו ונתנו בוושינגטון התלוננו תדיר על הדלפות חוזרות ונשנות שחיבלו בהתקדמות המו"מ ע"י כך שהן אפשרו לחשק מבית את הנושאים ונותנים משני הצדדים. אליקים רובינשטיין ציין באוזני המחבר שההדלפות הקבועות מלאו תפקיד חשוב בהכשלת שיחות וושינגטון שהוא ניהל מטעם ישראל.

גם עופרה סליקטר (Seliktar) מציינת בספרה ש"לפי שמועות, מאחורי הקלעים, פרס, ביילין ושליחיהם ייעצו לאש"ף [חוץ] איך להאט את שיחות וושינגטון...".[60] אולי בשל כך שהמקור ל"שמועה" נתפס בעיניה כזניח ושולי, סליקטר לא יחסה לעניין תשומת לב. עם זאת היא ציינה בהמשך ש"למרות שקהילת המודיעין לא הייתה מודעת לערוץ הסודי, רבין יכול היה לחשוד שערפאת, לבד או **בתיאום** (הדגשה שלי-א.ר) עם פרס, החליט לסגור את הערוץ הרשמי במטרה לדחוף קדימה את [מסלול] אוסלו".[61] סליקטר מתארת את הזלזול שהיה לאנשי מסלול אוסלו כלפי השיחות בוושינגטון. ראיה לכך שימשו לה הסיפורים על "מטוסי הנייר" שאבי גיל, מהאישים המקורבים ביותר לפרס, נהג לעשות מדיווחי השיחות בוושינגטון, ולהטיס ברחבי משרד החוץ.[62] אולם, האם מלבד ספקולציות ושמועות יש בסיס לטענה שמשרד החוץ פעל להכשיל את מסלול וושינגטון?

תשובות על כך מספקים כמה אנשי מפתח בפת"ח ובאש"ף בשנים שחלפו מאז הסכם אוסלו. בשלהי ינואר 95' הופיעה בעיתון 'הארץ' ידיעה, לפיה "פרס ביקש מאש"ף להכשיל המו"מ בארה"ב כדי לאלץ את רבין לאשר את ערוץ אוסלו".[63] יומיים לאחר מכן חזר 'מעריב' על הדברים לפיהם "אנשי פרס ייעצו לערפאת כיצד להכשיל את שיחות וושינגטון".[64] שני העיתונים ביססו את דבריהם על ספר מאת ממדוח נופל,[65] איש מרכזי בהנהגה הפלסטינית ומקורב לערפאת, שהובחר לעזה במכוניתו של הראיס. העיתונות הישראלית המשיכה וציטטה מספרו של איש אש"ף, אשר סיפק עדויות מעניינות על הצד הישראלי: כך למשל סיפר נופל שרבין ביקש להיפגש בעצמו עם חוסייני, אך ערפאת סיכל את הניסיון; עוד סיפר כי אנשי משרד החוץ "נתנו עצות רבות לערפאת כיצד להבטיח את עליוניתו של ערוץ אוסלו". זאת ועוד, על פי דבריו של מקורבו של עראפת "פרס גם שיגר מסרים בעל פה לערפאת לפיהם אל לו להיגרר לפיתויים של הממשל האמריקני. אנשיו גם הזהירו את ערפאת ערב הסיבוב התשיעי של שיחות וושינגטון, כי רבין עומד להסכים

---

[59] אליקים רובינשטיין ומרואיינים נוספים למחבר.
[60] סליקטר, עמ' 39.
[61] שם, עמ' 45.
[62] שם, עמ' 45.
[63] הארץ, 27.1.95
[64] הציטוט מתוך מעריב, 29.1.95.
[65] ספרו של נופל מופיע בערבית באתר האינטרנט שלו: http://www.mnofal.ps/books/?lg=ar

לשיתוף חוסייני במשלחת וכי צפויה הגשת הצעה אמריקאית שיש להכשילה".[66] בריאיון לעיתונות הישראלית ציין נופל: "לפני תחילת הסיבוב התשיעי, פרס העביר באמצעות עוזריו כמה מסרים להנהגת אש"ף בתוניס. זה יהיה סיבוב מכריע אמר פרס, ובו ייחרץ למעשה גורל המשא ומתן. הוא יספר לנו שרבין יסכים להכניס את פייסל חוסייני לשיחות ושהאמריקנים יציעו לפרסם נייר רשמי ומה שדרוש, הוא אמר, זה להכשיל את הסיבוב הזה ולא לקנות את הפיתויים שיציעו רבין והממשל". נופל מציין ש"כששמענו את זה החלטנו בתוניס להתגייס להכשלת סיבוב השיחות התשיעי בוושינגטון...".[67] יוסי ביילין טען בתגובה לדבריו של נופל ש"ישנה כנראה תחרות בין כותבי סיפורי בדיות ממתנגדי ערפאת, וזהו כנראה הפרסום האחרון. לא קראתי אבל ממה ששמעתי בתקשורת הכול מגוחך ומצחיק".[68] גם מלשכתו של פרס הכחישו את הדברים.

כזכור, מכתבו הנזכר של רבין נשלח לאחר "כישלון" הסבב התשיעי. אם דבריו של נופל אמינים, עולה שהכשלון לא היה "מבוי סתום" לכשעצמו, אלא שהיו שדאגו להפוך אותו לכזה. אם הדבר נכון, ברור מאליו שרבין או כל אישיות ישראלית אחרת שהייתה מעורבת בתהליך המדיני לא הייתה חושפת עובדה זו לציבור הישראלי, שכן משמעותה היא ששר החוץ פעל כנגד ראש ממשלתו ונגד המדיניות המוצהרת של מדינת ישראל. כל כמה שהדבר חמור, דברים אלו עולים במפורש לא רק בעדותו החשודה לכאורה מאליה של ממדוח נופל, אלא מדברים שאמר אליקים רובינשטיין לאורי שגיא, מי ששימש כראש אמ"ן בתקופה הנדונה. שגיא, ככל הנראה אחד הבודדים שרבין הביאו בסוד הענינים בתוקף תפקידו הבטחוני הבכיר, ציטט מפי אליקים רובינשטיין את הדברים הבאים: "אינני משים עצמי שופט, אבל מקננת בי תחושה קשה, שניהול המשא ומתן עם הפלסטינים בוושינגטון עוכב ואפילו **סוכל במידה ניכרת** על ידי גורמים בצד הפלסטיני וגורמים במשרד החוץ הישראלי, שסברו שיש לנהל את השיחות במתכונת אחרת ועל ידי אנשים אחרים".[69] למרות דברים אלו מפי אישים בכירים כראש אמ"ן וכראש צוות השיחות בוושינגטון, הכתה שורש הטענה אודות "כישלון" שיחות וושינגטון שנפלו אל "מבוי סתום" כאילו מדובר בפגעי טבע או בתאונת דרכים. ככל הנראה ה"כישלון" נוצר על ידי סובייקטים פוליטיים עם מטרות ספציפיות. טענה זו הפכה למוסכמה לא רק בקרב תומכי מסלול אוסלו, אלא גם בקרב מתנגדיהם החריפים מהימין המדיני.[70]

מסלול אוסלו אל מול מסלול וושינגטון:

---

[66] מעריב, 29.1.95.

[67] מעריב, 1.2.95.

[68] מעריב, 29.1.95.

[69] אורי שגיא, **אורות בערפל**, ידיעות אחרונות, תל אביב 1998, עמ' 187. לעדותו של שגיא על כך שרבין שיתף אותו בנעשה, שם עמ' 185.

[70] עתליה בן מאיר, **אוסלו: כישלון או איוולת?**, הוצאת תמוז ומרכז אריאל למחקרי מדיניות, ת"א 2005, עמ' 15.

מדיוננו עד פה מתברר שלפחות עד יוני 93 רבין לא שינה את מדיניותו כלפי אש"ף וערפאת. הוא לא נסוג מעמדותיו המדיניות שאיפיינו אותו מאז שנות ה-70',[71] והוא המשיך לראות בערפאת ובאש"ף-חוץ גורמים בעלי השפעה הרסנית על תהליך השלום. אך מהדברים עולה עניין נוסף שלא זכה לתשומת לב. בניגוד לטענה נוספת שהשתרשה מסיבות הגיוניות, לפיהן שני המסלולים היו שני מהלכים מתואמים של אותה ממשלה, למעשה פעל ראש הממשלה כנגד אופוזיציה מתואמת מבית. בתקשורת נוח היה להציג בדיעבד כמובן, את ההתרחשויות באוסלו כניסיון של ממשלת ישראל, על בסיס שיתוף פעולה הדוק בין רבין ופרס, להגיע עם הפלסטינים להסכם אוטונומיה. טענו, והסתמכו בכך על דברי רבין ופרס בין היתר, שבכדי להגדיל את סיכויי השלום, נקטה הממשלה במהלך כפול; קרי, שני מסלולים. הוסבר שרבין ("מר ביטחון") מרגיש תיעוב לערפאת ולכן פרס ("מר שלום") ואנשיו ניהלו את המסלול עד שהראשון יסכים לדבר עם ערפאת או עד שיפסיק לשגות באשליות על מסירת ניהול השטחים בידי "אש"ף-פנים", כמו גם על תוכניות דוגמת 'תוכנית בייקר' שרבין צידד בהן עוד בתקופת ממשלת שמיר. מנקודת המבט הזו ממשלת ישראל פעלה בהרמוניה מרשימה למדי, שהרשימה עוד יותר על רקע העבר העכור בין שני האישים. אדרבא, בשלב זה כל אחד הביא עימו נכסים ייחודיים: רבין תרם את קשריו וקרבתו לאמריקנים, ואילו פרס את קשריו לאירופאים. האחד יפעל בוושינגטון ואילו שותפו הקרוב באוסלו.

אלא שלא מדובר ביותר מאשר מצג שווא, הנובע משאיפות תמימות להרמוניה פוליטית ושמעיד אולי על רשלנות מקצועית של מי שמופקד על "זכות הציבור לדעת". בפועל אי אפשר להתעלם מהעדויות על מאמציהם של אנשי משרד החוץ להכשלת השיחות בוושינגטון. גם את הנטייה הרווחת להסביר מאבקים בין אישים פוליטיים במונחים של אגו ויוקרה אישית יש להותיר לכותבי התסריטים ולמחברי ספרות מתח פופולרית. את העדויות הללו יש להסביר במונחים מדיניים. באחת, מסלול אוסלו חתר נגד מסלול וושינגטון. הפרשן וההיסטוריון לא נדרש לחלק ציונים לרבין, אלא לנתח את מדיניותו: האחרון לא היה "נאיבי" ושבוי בקונספציות כשהתנגד לשוחח עם "אש"ף-חוץ" וערפאת. הוא לא היה צריך להתעורר מהגיונות של שוטים לגבי חוסר הרלוונטיות של "אש"ף-פנים" מהסיבה הפשוטה ש"אשף פנים" היה רלוונטי, ומעיד על כך קודם כל "אש"ף-חוץ", יריבו המרכזי בזירה הפלסטינית. זאת ועוד, על פי דבריו של אליקים רובינשטיין, בחודשים יוני-יולי 93' עמדה על הפרק תוכנית ספציפית שהיה לה סיכוי של ממש, ושנידונה בירושלים בין ישראלים, פלסטינים ואמריקנים. תכנית זו הוכשלה על ידי הדלפתה. רובינשטיין הוסיף כי "יש לו חשדות לגבי זהות המדליף", אך לא יסף.[72]

אך לא "רק" ממדוח נופל, אליקים רובינשטיין ואורי שגיא. גם אבו מאזן שהכיר מקרוב את המחלוקות בצמרת הישראלית והפלסטינית כתב בספרו "בישראל משתולל קרב שקט

---

[71] יוסי גולדשטיין, רבין – ביוגרפיה, שוקן, תל אביב 2006, עמ' 357.
[72] אליקים רובינשטיין למחבר.

בין קבוצת וושינגטון לקבוצת אוסלו".[73] גם בנקודה זו ראוי לעיין בדבריו של פנחס ענברי שכתב כמה שבועות לפני הטקס המרגש בבית הלבן, כי "למעשה, בצמרת השלטון בישראל יש וויכוח מעשי, עם מי להידבר: עם ההנהגה של אש"ף בחוץ, או עם המשלחת הפלסטינית בפנים – הכול תלוי בסוג הפיתרון שמבקשים להגשים. מי שחותר לפתרון של עזה תחילה, מבקש מגעים עם אש"ף; מי שחותר לפתרון של הגדה המערבית תחילה – כלומר, הקדמת הסמכויות למשלחת הפלסטינית – מבקש להידבר עם המשלחת. ארה"ב תומכת בגישתם של אלה המבקשים להידבר עם המשלחת על בסיס 'הגדה המערבית תחילה'... ערפאת מתנגד וגורס, כי האינתיפאדה תופסק רק עם השלמת הסדרי הקבע. כלומר, הוא לא יאפשר למינהל הפלסטיני לתפקד".[74]

סוגיית זהותו של השותף הפלסטיני הייתה הסוגיה המרכזית מבחינת תהליך השלום ומבחינתה של קבוצת אוסלו העיקר היה לדאוג שערפאת יהיה השותף של ישראל. פרס אמר: "שתי הנהגות פלסטיניות, אחת בתוניס ואחת בשטחים, לא יצליחו להשתלט על הרצועה בשל 'פיצול אישיות' פוליטית ונאמנות כפולה של הפעילים באזור. הדרך היחידה להיפטר מן המשא ומתן הבלתי אפשרי של הרצועה היא לתת הזדמנות למנהיגי אש"ף המרכזים להתיישב בעזה, ולהתמודד עם הבעיות האמיתיות של החיים". [75] במקום אחר ציין ש"יש יתרון בכך שהמטה בתוניס לא יתקיים יותר, ואילו ערפאת ואנשיו יעברו לעזה ויעסקו בניהול השוטף של המקום".[76] אולם, לא דובר על צפיפות בצמרת הדורשת מרווח, אלא על הנהגות החותרות לכיוונים שונים. גם אם נכונה קביעתו של פרס ששתי הנהגות "לא יצליחו להשתלט על הרצועה", ברור איזה הנהגה הוא בחר לעזור להמליך על החברה הפלסטינית.

נקודה מחלוקת מרכזית נוספת – ארוכת שנים - בין רבין לפרס היתה סוגיית אופי ההסכם. רבין היה מעוניין בהסכם ביניים, בעוד שפרס וביילין חתרו להסכם קבע. על עצם קיומה של המחלוקת העיד ביילין עצמו כשלימים כתב: "אני סברתי שניתן יהיה להמשיך בשיחות באוסלו על עבר הסכם הקבע הישראלי פלסטיני, אך בשני הצדדים הייתה לכך התנגדות".[77]. החתירה להסכם ביניים הייתה חלק אינטגרלי ממדיניותו של רבין אל מול הפלסטינים. לדידו של רבין היריבות בין העמים ונקודות המחלוקות המורכבות ביותר (כמו ירושלים והפליטים) לא יכולות להיפתר בשלב ראשוני, אלא רק בסופו של התהליך. התעקשות על הסדר קבע הייתה מביאה או לפיצוץ המו"מ או להסכם בלתי יציב. מנגד, לפי רבין, הסכם שלבי, מדורג, מביא לשינוי הדרגתי, ממתן את הציבור וע"י כך את ההנהגות ועם השנים יוצר תנאים נוחים יותר לדיון על נקודות המחלוקות הקשות ביותר. רבין מימש

---

[73]Mahmoud Abbas (Abu Mazen), *Through Secret Channels* (Reading: Garnet Publishing, 1995). P. 97.

.

[74] על המשמר, 16.8.93

[75] הציטוט מתוך ידיעות אחרונות, 26.11.1993 ולקוח מתוך הספר של פרס "המזרח התיכון החדש" שיצא כשלושה חודשים לאחר חתימת ההסכם.

[76] ביילין, עמ' 124.

[77] יוסי ביילין, **הא"ב שלי**, עמ' 17: http://www.beilin.org.il/.

גישה זו בהצלחה מול המצרים בשנות כהונתו כראש ממשלה בשנים 74'-77'. לא מיותר להזכיר שגם אז שר הבטחון בממשלתו דאז, שמעון פרס, לא רק התנגד לגישת הסכמי הביניים (שסללה את הדרך למנחם בגין אחרי "המהפך"), אלא עשה כל שביכולתו על מנת למנוע את קידומם, הכל בשם "הסכם קבע" כמובן.[78] את הגישה הזו היטיב להגדיר לא אחר מאשר שר החוץ האמריקני באותם ימים הנרי קיסינג'ר, שאמר על פרס כי הוא "נץ מדומה בזכותו ובצילו של דיין המטיל טרור על שאר חברי הממשלה".[79]

השאלה מדוע רבין הסכים למסלול אוסלו תידון בהמשך, לעניינו חשוב לציין שלרבין ולאמריקנים (ולמשלחת הפלסטינית בוושינגטון) היה חשוב ביותר להבטיח את שיקום עזה והגדה המערבית כחלק מהסכם בין העמים, בעוד שהסכם אוסלו אימץ מונחים מעורפלים שתכליתם הייתה להחזיר לאש"ף את המונופול על החברה הפלסטינית. רבים חזרו לאחר מכן, חלקם בלא יודעין את הנימוקים של קבוצת אוסלו כפי שנוסחו על ידי ביילין שכתב כי "עמדות אש"ף באוסלו מתונות בהרבה מעמדות הפלסטינים בשיחות הרשמיות".[80] מלבד ההדלפות החוזרות ונשנות, הדרך לסרס את מסלול וושינגטון הייתה לכופף את ידה של המשלחת הפלסטינית שהייתה הנציג הרשמי. לשם כך צומצמו באוסלו הדרישות הפלסטיניות (של "אש"ף-חוץ") מישראל תוך לחץ ואיומים על המשלחת הפלסטינית בוושינגטון לא לעשות וויתורים. זה מה שעומד מאחורי הגדרתו של פייצל חוסייני את הסכם אוסלו כ"סוס טרויאני".[81] חשוב להדגיש שהורדת המחיר הישראלי במו"מ באוסלו, לא היווה "ניצחון" ישראלי כביכול, אלא היה חלק מרכזי בטקטיקה מגובשת של ערפאת שהפכה את מסלול וושינגטון ל"ניצי". נזכיר, שבזמן שערפאת הוריד את הדרישות מישראל באוסלו, הוא פעל מאחורי הקלעים להקשחת העמדות בוושינגטון. בפועל התהפכו היוצרות בין המסלולים וההנהגות: "אש"ף-חוץ" שהיסטורית הוביל את הקו הפונדמנטליסטי, הבלתי מתפשר, הנמיך את הדרישות שלו מישראל ואילו "אש"ף-פנים", בדמות הנהגת השטחים, שייצג את הקו המתקדם שחתר לסיום הסכסוך ולשיקום הפליטות בחברה הפלסטינית, החזיק בעמדות שנחשבו כ"בלתי מתפשרות". חסניין הייכל, גדול פרשני מצרים והעולם הערבי, כתב על היפוך יוצרות זה ש"ניצים לוו נוצות של יונים ואילו יונים התנהגו כאילו הם מתנצלים לפני ניצים".[82]

במאמר שכתב בנושא טען ממדוח נופל שבימי הדיונים בוושינגטון "הדאגות הראשיות של ערפאת היו למנוע [הסכם של המשלחת הפלסטינית] בצורה וודאית". לשם כך הפעיל ערפאת אמצעים שונים על אל-שאפי וחוסייני בכדי ש"יאמצו עמדות בלתי מתפרשות".[83]

---

[78] גולדשטיין, עמ' 278-279.

[79] שם, עמ' 275.

[80] ביילין, לגעת בשלום, עמ' 110.

[81] ממר"י (המרכז לחקר תקשורת המזרח התיכון), www.memri.gov.il, פורסם באתר ב-30.6.2001.

[82] Mohamed Heikel, *Secret Channels: The Inside Story of Arab-Israeli Peace Negotiations*, (London: Harper Collins Publishers, 1996). page 450.

[83] Mamdouh Nofal, " Yassir Arafat, The Political Player: A Mixed Legacy" ,*Journal of Palestine Studies*, vol. 35, no. 2, (Winter 2006), pp. 37–39 .

בישראל, כמעין תמונת מראה למדיניותו של ערפאת, הסביר יוסי שריד את ההיגיון לשוחח עם "אש"ף-חוץ" בקביעה כי "מו"מ עם בעל הבית הוא זול יותר".[84] ערפאת קיבל תמיכה אולי בלתי צפויה ממקור ישראלי נוסף, כאשר במאי 1993 פנה עמוס עוז לשמעון פרס ואמר: "ערפאת בצרות צריך להציל אותו".[85] מנקודת מבטה של "תנועת ההתנגדות שצריכה לחמוק מן המלכודת הטמונה בנטילת אחריות ממלכתית" כפי שהגדיר זאת אבו-איאד,[86] היתה זו הצלחה של ממש. השימוש בעמוס עוז או במה שהוא ייצג עבור הישראליות, לא החל ב-1993 כמובן, אלא עשרים שנים קודם לכן, מאז שאש"ף הוכרז כ"נציג הלגיטימי היחיד של הפלסטינים". במארס 1977 התכנסה 'המועצה הלאומית הפלסטינית' ובמסגרת האסטרטגיה להצטייר כגורם מדיני מתון קיבלה החלטה בזו הלשון: "אנו מוכנים לשתף פעולה עם כל היהודים המתקדמים והדמוקרטיים".[87] ללא כל ספק ענה עוז על הגדרה זו. עשר שנים לפני אוסלו, נפל עמוס עוז בפח שטמן לו איש אש"ף זיאד אבו-זיאד. בשיחותיו עם עוז ב-1983 אמר זיאד בעברית דבר אחד, ואילו בערבית דבר הפוך. את האסטרטגיה שעמדה בבסיס העניין הגדיר זיאד כך: "שומה עלינו לייצא אל הרחוב הישראלי ביטויים כגון 'ארגון השחרור הפלסטיני, המהפכה הפלסטינית, זכות הפלסטינים להגדרה עצמית, זכות השיבה'...".[88] אסטרטגיה זו הוכיחה עצמה מעבר למשוער אחרי ספטמבר 1993.[89]

למה נועדה "הצלת ערפאת"? ככל שהדברים תלויים בביילין, הצלתו של ערפאת היתה חשובה לנוכח האלטרנטיבה: החמאס.[90] אלא שכפי שראינו לצד החלופה של ערפאת עמדה חלופה ממשית בוושינגטון. עצם מאמציו של ערפאת לחבל בה מעידה על כך. מטרתו של ערפאת, שבמובנים רבים הייתה גלויה, הייתה להחזיק את הסכסוך חי וקיים ולפיכך "הסכם אוסלו" כלל מרכיבים שהבטיחו משבר מתמשך עם ישראל. לאחרון לא היה איכפת שהסכם אוסלו יצור מצב שבו ישראל והפלסטינים יפסידו, וזאת מכיוון שהתנאים שאוסלו יצור בשטח יביאו לכך שישראל תסרב להמשיך בתהליך (בגלל המשך האלימות והפרות ההסכם לפיה הרשות צריכה לפרק גופים אלימים מנשקם) וע"י כך לא יתאפשר שום מינהל אזרחי פלסטיני תקין. גם כאן יפים דבריו של אבו-איאד, לפיהם "תנועת ההתנגדות צריכה לחמוק מן המלכודת הטמונה בנטילת אחריות ממלכתית". ערפאת לא רק הכריז שאש"ף לא יפסיק עם האלימות המאורגנת אלא הוא הכריז לא פעם על כך שהוא עומד

---

[84] ידיעות אחרונות, 20.9.93.

[85] בר זוהר, עמ' 617.

[86] אבו-איאד, ללא מולדת, ירושלים 1979, עמ' 121. ההדגשות שלי. א.ר. מאלף במיוחד סיפור שהביא אבו-איאד על שאלה שהפנתה אליו פעילה בסודן בעת ביקורו שם: "האם אינך חושב שמיותר לאסוף בגדים לחורף הבא, אם נכונה השמועה שעד אז כבר תשחררו את פלסטין?" אבו-איאד ענה לאשה המודאגת כי "אסור אף פעם לאבד את התקווה לנצחון קרוב..." עמ' 104.

[87] אבו-איאד, עמ' 287.

[88] דבר, 25.5.1983

[89] אבי גור, **התקשורת ותהליך אוסלו – כיצד ניסתה התקשורת להשפיע על דעת הקהל לתמוך בתהליך "השלום" השנוי במחלוקת**, אופיר, ת"א 2010.

[90] ביילין, א"ב שלי, "אש"ף", www.beilin.org.il.

להפוך את עזה ל'מדינת פאקאהני', קרי מדינת טרור.[91] שנות שלטונו הביאו לא רק להגדלת המצוקה בחברה הפלסטינית אלא גם לכך שהסיבה למצוקה זו יוחסה תדיר לישראל.

רבין לא היה "נאיבי" כלפי "אשף פנים" כשם שלא היה נאיבי כלפי מטרותיו של ערפאת. רבין הבין – בדיוק כפי שהנהגת השטחים הבינה – מה היכולות של ערפאת ומיהם התומכים שלו בזירה הבינלאומית והישראלית. צריך להניח שרבין היה טירון פוליטי בכדי להניח שהוא לא ידע שכל אותו זמן ערפאת מפעיל לחץ ואיומים על המשלחת הפלסטינית. הדרך להסביר מדוע מסלול וושינגטון היה לא רלוונטי טענו אנשי ערפאת ומקביליהם הישראלים במסלול אוסלו, שהמשלחת הפלסטינית בוושינגטון הייתה לא יותר מאשר "מריונטה" בידי ערפאת. אולם, בקביעות אלו מובלעת במודע או שלא במודע הצדקה בדיעבד למסלול אוסלו; שכן, פירוש הדבר שטוען הטענה (הפרשן, ההיסטוריון) חושב שהוא מבין יותר בתהליך המדיני מאשר רבין, שניזון ע"י אין ספור דיווחים מודיעיניים ומכיר את הנפשות הפועלות. "גישת המריונטות" מוכרחה לטעון שרבין היה "נאיבי" ופירושו של דבר לחלק ציון לפוליטיקאים במקום לפרש את מעשיהם ושיקול דעתם. לאחר המכתב שכתב ביוני ולמעשה גם במהלך אוגוסט 1993, המשיך רבין להפעיל לחץ בכדי להפיק תוצאות מהמסלול בוושינגטון ולשם כך הוא נסמך על האמריקנים שמנעו מערפאת את הגעתו לבירה האמריקנית. כמו כן הם התנגדו לחזרתו לשטחים.[92] עובדות אלו מציבות גם את האמריקנים כחבורת "נאיביים" לצידו של רבין.

האנטומיה של הכרעת רבין –מה ידע רבין? - פרשנות אלטרנטיבית:

אפרים הלוי, המשנה לראש המוסד בשנות דיוננו ואחד מהאנשים הקרובים לרבין כתב בספרו: "לעיתים קרובות, כאשר רוצים למצוא את השורשים האמיתיים של עמדותיהם הנוכחיות של פוליטיקאים ומדינאיים ישראלים, יש לחפש אותם בעמדות הבסיסיות שהם גיבשו בעברם הרחוק. גם כשהיה נדמה לעתים שהם שינו את מדיניותם או חצו את הקווים ואימצו עמדות המנוגדות ניגוד קוטבי לעמדותיהם הקודמות, בסופו של דבר התברר שהשינויים היו **מהלכים טקטיים** שהוכתבו על ידי **שיקולים קצרי טווח, לא שינוי אמיתי של השקפת עולם**".[93] האם הקביעה הזו מתאימה בכדי לבאר את הסיבות שבגינן הפך רבין את עורו כביכול? ואם הוא לא הפך את עורו, ולא עבר "שינוי אמיתי", אלא מדובר במהלך טקטי, מה היתה הטקטיקה ומול מי הופעלה?

---

[91] ראה במיוחד ענברי, "מדינת פקהאני לא תעבור", עמ' 273-295. מעניין לציין את דבריו של אבו מאזן על מדיניות זו של ערפאת: "עלינו לדעת כי שיטות ניהול המהפכה הן היפוכן הגמור של שיטות ניהול המדינה." אבו מאזן הזדעזע מדבריו של ערפאת על כך שצריך להעתיק את "הקונספציה והניסיון שנרכש בניהול מדינת פקהאני בביירות, על כל פרטיה ודקדוקיה.", עמ' 284.

[92] לתיאור ממקור ראשון על עמדותיה ומקומה של ארה"ב בתהליך השלום ראה:
Ross Dennis, *The Missing Peace: The Inside Story of the Fight for Middle East Peace* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2004). Pp. 90-121.

[93] הלוי, עמ' 46.

ניכר מקריאה בספרו של הלוי שהוא איננו מקבל את הפרשנויות הרווחת להכרעתו של רבין כלפי מסלול אוסלו. אולם הלוי, משיקוליו הברורים, בוחר לציין רק חלק מהשגותיו. הלוי מספר שהוא זומן למשרד הביטחון יום לאחר פרסום ההסכם בתקשורת ושם הוא נפגש עם האלוף אורי שגיא

> "...והוא אמר לי כי לדעתו רבין לא האמין כי ייצא משהו מערוץ אוסלו. הוא שיער שזה יישאר עוד ערוץ חשאי של דו שיח חסר תוצאות וחסר חשיבות, כמו כל הערוצים הרבים האחרים שהתקיימו בשנה שחלפה. הוא עצמו נדהם מן התוצאה, אך נבצר **ממנו להיחלץ מן הרשת שנטוותה על ידי האנשים הלא מקצועיים** שניהלו ויצרו את מה שרבין עצמו תיאר מאוחר יותר כגבינה שווייצרית שיש בה יותר חורים מגבינה. ביליתי עם רבין זמן רב בשיחות בארבע עיניים, **אך מעולם לא שאלתי אותו אם הבנתי נכון את מה שקרה**. זו אינה שאלה שמציג עובד מדינה לממונה עליו במערכת הפוליטית. אך כשהגיעה השעה לקיים את הפרק האחרון בשיחות השלום עם ירדן, **קיבלתי אישור עקיף** לנכונות ההנחה של שגיא וזו שגיבשתי לעצמי באורח עצמאי. רבין **הורה לי חד משמעית** לא לדווח לפרס ולנקוט כל אמצעי שיידרש כדי למנוע ממנו לדעת את הנעשה. מהערות שקלטתי לאורך הדרך הבינותי שרבין שיער כי יעלה בידו לתקן את הנזק שנגרם בשלבים ההתחלתיים של שיחות אוסלו, על ידי הסדרת העניינים הספציפיים שנגעו לצרכים הביטחוניים והאסטרטגיים הבסיסיים של ישראל".[94]

מה הפירוש "להיחלץ מן הרשת"? הלוי העלה סברה המחויבת לכללי הנימוס הפוליטיים. מהסיבות שתוארו לעיל, גם אישים אחרים שהיו מעורבים בתהליך המדיני אותן שנים לא היו מוכנים לתת פרשנות מפורטת יותר. אולם התיאורים הארוכים של הלוי על מידורו של פרס מתהליך השלום הסורי והירדני מלמדים עד כמה רבין לא בטח בפרס – ועד כמה לדעתו של הלוי, רבין נאלץ לקבל את הסכם אוסלו. לפי הלוי יוצא שכופפו לרבין את היד. אך מה התוכן הקונקרטי של כיפוף היד?

פרס ובייליין פתחו במערכה פוליטית שהיה לה סיכוי גבוה להביא להדחתו של רבין מראשות המפלגה. הניסיון האחרון של פרס בשנת 1990 להדחתו של רבין ממשרד הביטחון זכה ע"י האחרון לכינוי "התרגיל המסריח" והוא לא היה שונה במהותו מהניסיון הקודם, בשנת 1977, שמטרתו הייתה להביא להדחתו של רבין מתפקידו כיו"ר המפלגה, שלא לדבר על התפקיד שמילא פרס בהבאת רבין לידי התפטרות מתפקיד ראש הממשלה. היכולת של פרס לתמרן את המערכת הפוליטית לכדי "תרגיל מסריח" הייתה נעוצה בשליטתו הגדולה במפלגה. נצחונו של רבין בבחירות הכלליות ב-1992 מאפיל על העובדה שבבחירות המקדימות במפלגה ניצחונו של רבין הושג אודות לקולות פוטנציאליים שישראל קיסר לקח ממצביעי פרס ולא בגלל שליטתו בתוך המפלגה.

מיד לאחר כינון הממשלה התחילו התקפות מוחצות מצד "מחנה השלום" על רבין ומדיניותו. ביקורת מוחצת הופנתה כלפיו מכיוון שהוא העדיף לקדם ראשית את המו"מ עם הסורים ואילו לאחר שיושג הסכם עם הסורים, ישראל תתקדם במסלול הפלסטיני עם הנהגת השטחים. האסטראטגיה של רבין הייתה לבודד ולפתור את הסכסוך הסורי תחילה וזאת מכיוון שהדבר היה מביא לחיזוק הגורמים הפלסטינים המבקשים שלום של פשרה עם

---

[94] שם, עמ' 50-49.

ישראל.[95] ההתנגדות של "מחנה השלום" למדיניותו של רבין תובלה בהפצת שקרים על הרגלי השתייה של רבין וחוסר היכולת שלו לקבל החלטות בשל השפעת האלכוהול. יוסי שריד אף קבע נחרצות כי "רבין שיכור".[96] נרמז לא פעם שצליעתו של רבין, פרי פציעה במלחמת השחרור, היא למעשה צליעה של שיכור.

כאילו שהבעיות האובייקטיביות החברתיות והמדיניות עימן נאלץ להתמודד ראש הממשלה החדש-ישן לא היו גדולות ומורכבות מספיק, תנאי ראשון להתמודדות עימן עברה בסידור עבודה בינו לבין שמעון פרס. היטיב לנסח זאת מיכאל בר זוהר, שאין לחשוד בו באהדת יתר לרבין: "הוא מינה את פרס – בעל כורחו – לשר החוץ בממשלתו, אך קיצץ את סמכויותיו באופן משמעותי.(...) יתרה מזו, בצעד משפיל מאין כמוהו, רבין אף חתם את פגישתם בסיכום כתוב, שקבע כי פרס לא יהיה מעורב במשא ומתן לשלום עם סוריה, ירדן לבנון או הפלסטינים".[97] המחלוקת בין השניים הייתה כה גדולה שרבין לא הסתיר אותה בנאום הניצחון המפורסם שלו בפריימריז שקבע "אני אנווט...אני אקבע" ורבים הבינו שהיא מכוונת קודם כל נגד פרס.

במהלך שנת 1993 רבין הועמד בפני מציאות קשה ביותר בחזית הפנימית והחיצונית. בחזית הפלסטינית פרס וביילין פעלו להפוך את הנהגת השטחים ואת השיחות שהתקיימו בוושינגטון ללא רלוונטיים. בחזית הפנימית, המפלגתית, רבין הועמד בפני איום שיכול היה להסתיים בהדחתו מראשות המפלגה והממשלה; וזאת מכיוון שמחנה רבין במפלגה הפך לקטן יותר מיום ליום.[98] האיום על רבין לא היה ערטילאי, אלא נשען על הרוב של פרס במוסדות המפלגה. פרס מצידו השתמש בכוחו הרב במפלגה בכדי לאותת לרבין על כוחו הריאלי. דוגמה בוטה לכך הייתה כשאיתן הבר, ראש לשכתו של רבין ביקש בשם ראש הממשלה, שנמצא באותה עת בוועדת החוץ והביטחון, לדחות את ההצבעה בלשכת העבודה על שאלת התיקון לחוק הבחירה האישית לראשות הממשלה. פרס הודיע שהוא מתנגד לדחייה ולו לזמן קצר והכריז שההצבעה תיערך במועד שנקבע מראש. לא היה זה עניין שולי, אלא איתות והבהרה לרבין מי הוא בעל הבית במפלגה.[99] לא רק השליטה במוסדות המפלגה מילאה תפקיד מכריע אלא התחזקות מחנה פרס בסיעה בכנסת. במבט לאחור מתברר עד כמה הלחץ הפנימי על רבין היה מרוכז. בעיתונות הופיע דיווח על ישיבת סיעת מפלגת העבודה במלים אלו:

"רוב מוחלט של הדוברים קץ כבר בניסוחים הפתלתלים וביקש, שלא לומר דרש, מהממשלה לצאת ממבוך התירוצים שבנתה לעצמה ולהתחיל לדבר עם אש"ף ועם יאסר ערפאת. בשלב

---

[95] על מדיניותו של רבין כלפי סוריה ראה ספרו של ענבר, עמ' 199-191, וגם ספרו של איתמר רבינוביץ, **סף השלום: ישראל וסוריה 1992-1996**, ידיעות אחרונות, תל אביב 1998. עמ' 76-29.

[96] מעריב, 10.12.2005 וגם יאיר קוטלר, **הנחש: יוסי שריד, המשמיץ הלאומי**, אופק, תל אביב 1999. עמ' 131.

[97] בר זוהר, עמ' 604.

[98] חגי מירום, שבשנות דיוננו היה ח"כ מטעם מפלגת העבודה וחבר "השמיניה" טען לימים שלמדיניותו של רבין נמצאו פחות ופחות תומכים בסיעה. "אנחנו [השמיניה] היינו הקול החזק ורבים הלכו איתנו. מי היה לו? [לרבין] [מוטה] גור?" . חגי מרום למחבר.

[99] אדר, עמ' 222.

מסוים התגרה רפי אדרי בחברים וביקש ממי שמתנגד למו"מ עם אש"ף שיקום. רק מוטה גור הרים יד. יעל דיין ראתה את היד הבודדה, וקראה בעליזות **'יאללה חבר'ה, מי בא לתוניס?** [כלומר לקיים דיאלוג עם ערפאת ואש"ף-חוץ] לא צריך להרחיק לכת, חוץ מגור היו עוד כמה מתנגדים...שמעון פרס, שר החוץ, שהתארח בסיעה, **הרגיש נוח** מול הדברים הללו. מצד שני, הוא לא יכול היה להגיד את מה שהחברים אומרים".[100]

מול ה"יאללה חבר'ה, מי בא לתוניס" היה קשה לרבין להטיל וטו שהיה יכול להביא להדחתו בתוך המפלגה, זאת על אף ניסיונות של מחנה רבין באותם ימים לחזק את ידי ר"מ ולשמור על מתכונת שיחות וושינגטון.[101]

הפרשנות השכיחה של האירועים לאחר חתימת ההסכם לא רק התעלמה מההבדלים בין המסלולים, אלא מתוך אותו הגיון החמיצה את משמעות הסכמת רבין להתקדם בסופו של דבר במסלול אוסלו. הואיל ורבין לא יכול היה למנוע מפרס "להציל את ערפאת" כלשונו של איש השלום עמוס עוז, ומכיוון שמסלול אוסלו היה הביטוי לכך, כל שנותר לרבין היה לשלב בהסכם אוסלו כמה שיותר אלמנטים שהיו הכרחיים לדעתו בכל הסדר מדיני. כך התעקש רבין לעצב את ההסכם כהסכם שלבי, הדרגתי; כהסכם ביניים שמובנים לתוכו הכרה הדדית (ביטול שלושת הלאווים של חרטום וביטול האמנה הפלסטינית) והתחייבות של ערפאת לא להשתמש באלימות. כפי שתארה זאת סליקטר, הסכמתו של רבין להמשיך במסלול אוסלו הביאה לכך ש"שיחות אוסלו התמקדו ביתר נחרצות בנושאים הביטחוניים".[102]

במהלך חודש אוגוסט, ימים לפני שהוכרז על הסכם אוסלו, המחלוקת בין הקו של וושינגטון לקו של אוסלו עוד לא הוכרעה סופית, מהסיבה שערפאת טרם הצליח לשתק סופית את מתנגדיו, דבר שנתן לרבין עוד מרווח פעולה. ואמנם, בסוף אוגוסט דווח בעיתונות ש"גובר הלחץ באש"ף להדיח את ערפאת" וחאלד-אל-חאסן, חבר בוועד המרכזי של הפת"ח טען ש"יש להחליף את ההנהגה של אש"ף". עשרוואי הוסיפה שיש להזיז את ערפאת מתפקידו וזאת מפני שהוא משנה את עמדותיו תדיר בכל הנוגע למו"מ בוושינגטון ובגלל "החישוקים" שהוא שם על רגלי המשלחת הפלסטינית.[103] לנוכח מצוקה פוליטית זו, שוב נחלצו אישים בכירים "להציל את ערפאת". הפעם היה זה ראש ממשלת מצרים לשעבר, מוסטפה חליל, אשר הסביר לפרס, לרמון ולמשה שחל, את הצורך המיידי "להציל" את ערפאת ואש"ף באמצעות 70 מיליון דולר לפחות שיש להזרים למטה אש"ף בתוניס לצורך "כיבוי מיידי של השריפה".[104] לימים הסתבר שגם בקרב דעת הקהל הפלסטינית מצבו של ערפאת לא היה מזהיר בלשון המעטה, כפי שטען מוחמד חסנין

---

[100] חדשות, "גם העבודה רוטטת מרוב בשלות", 17.7.93.

[101] אנשי "הפורום המרכזי", גוף ששמו לא מעיד על מרכזיותו במפלגה פעל כנגד הקו שתמך בהידברות עם אש"ף. בפגישת הפורום (שאליו הגיעו כ-200 חברי מפלגה) "הביעו התנגדות לכל סטייה מנוסח ועידת מדריד". על המשמר, 10.7.93. חברים מרכזים בפורום היו שר השיכון בנימין בן אליעזר,חברי הכנסת מאיר שיטרית ועמנואל זיסמן ואהרון ידלין, שר החינוך לשעבר.

[102] סליקטר, עמ' 46.

[103] ידיעות אחרונות, 25.8.93.

[104] ידיעות אחרונות, 25.8.93.

הייכל.[105] עולה מכך ששלושת החודשים יוני-יולי-אוגוסט היו מנקודת המבט של אנשי מסלול אוסלו מסע להצלת ערפאת. מעטים באותם ימים ראו את מה שלפחות חלק מהתקשורת הצליח להבין בזמן אמת, ש"הסכסוך הפנימי באש"ף הצליח להסיט במעט את העובדה שמדובר שתמונת מראה של המתרחש בצד הישראלי".[106] יש לשער שהיום תמונה זו מקובלת מעט יותר.

לאחר שמסלול וושינגטון הוכשל, נשארו לרבין הברירות הבאות: להקפיא את התהליך המדיני תוך חתירה מחודשת לביסוס כוחה של ההנהגה הפלסטינית המיוצגת בוושינגטון בשטחים, או לקבל הסכם עם עראפת באופן מיידי, אולם הסכם שתהיה לו השפעה עליו. האפשרות הראשונה הייתה עלולה להביא להדחתו וגרוע מכך, לחיסול הקו המדיני שאותו ייצג במפלגה. ביודעו שבכוונת ערפאת להשליט על הפלסטינים את הכוחות האלימים בחברה הזו, לרבין היה ברור כי הגעתו של ערפאת לעזה תקשה עד מאוד על השגת מטרותיו, שכן ערפאת יוכל ביתר תקיפות לרמוס את מתנגדיו. אולם, ההתניות שהוא הכניס להסכם והדרישה להפסקת האלימות השאירו לו פתח לסגת מההסכם. הירצחו בנובמבר 95' איפשר לפרס ולאחר מכן לנתניהו להמשיך במתכונת אוסלו למרות הצהרותיו הנושכות והרטוריקה הנחרצת כנגד ההסכם. על כוונתו של רבין לבצע רוויזיה בהסכם ישנן מספר עדויות. בוגי יעלון, ראש אמ"ן דאז, כתב בספרו שביוני 95' הוא נפגש עם רבין ופרש לפניו את התוצאות של שלטון ערפאת. לדידו של יעלון היה "צריך להביא את העניין לידי פיצוץ". רבין שאל אילו "מנופים" יכולה ישראל להפעיל על ערפאת ויעלון תבע להעמיד את ערפאת "למבחן אמת" ולדרוש לעצור את כל המחבלים המוכרים, להפסיק את ההסתה נגד ישראל ולבצע רפורמה יסודית במערכת החינוך. "רבין" המשיך יעלון, "השיב לי שאני צודק, אבל טען שעדיף להמתין שערפאת ייבחר בבחירות הפלסטיניות, שעמדו להיערך ב-20 בינואר 1996".[107] עדות זו מתחזקת לאור דבריו של אהוד יערי שסיפר שבשיחה אישית שקיים עם הנרי קיסינג'ר אמר לו האחרון שרבין התכוון לבצע הערכה מחדש (re-assessment) של הסכם אוסלו.[108] גם דן מרידור אמר בעניין זה דברים ברורים בישיבת ממשלה שהתקיימה כשבועיים לאחר רצח רבין:

> "לפני זמן קצר פחות מחודשיים, הופיע ראש הממשלה המנוח יצחק רבין בשידור של הטלוויזיה הישראלית בתוכנית "שיחת ועידה" והודיע, שאם לא תשונה האמנה הפלסטינית כפי שאנחנו דורשים, הוא יפסיק מיד את כל השיחות עם אש"ף. אני פונה לממשלה הזאת ולעומד בראשה ואני מבקש לדעת האם מר פרס מוכן לחזור על ההתחייבות של מר רבין המנוח, האם ממשלתו היא ממשלת המשך או שהיא ממשלת שינוי; האם גם הוא יודיע, שאם האמנה הפלסטינית לא תשונה כפי שערפאת התחייב לשנות אותה, ייפסקו מייד השיחות עם אש"ף? אז נדע אם נושאים את שמו של יצחק רבין באופן הגון או לשווא. שמענו מערפאת רק בימים האחרונים, שהוא לא

---

[105] סקר שנערך בשכם זמן קצר לפני חתימת הסכם אוסלו הראה שיותר מ-70% מהציבור מעדיף את חוסיין מאשר את אש"ף וערפאת כמנהיג וריבון. הייכל, עמ' 450.

[106] חדשות, 27.8.93.

[107] משה (בוגי) יעלון, **דרך ארוכה קצרה**, ידיעות אחרונות, תל אביב 2008. עמ' 76.

[108] אהוד יערי למחבר.

מתכוון כלל לעמוד בהתחייבותו. מעניין אם מר פרס מתכוון לעמוד בהתחייבות הזאת שיצחק רבין נתן בפומבי לעם ישראל לפני פחות מחודשיים."[109]

לסיכום, רבין פעל ברציונאליות מלאה כשחבר לחלופת אוסלו שכן זו אפשרה - אומנם בגבולות צרים מהרצוי לו – להמשיך להיאבק על מדיניותו כפי שבאה לביטוי במסלול וושינגטון. אילו היה מתעקש לממש את הדברים שכתב לפרס ב-6 ביוני 1993, סביר שהיה מוצא עצמו בפני מרד פוליטי נגדו בסיעה ובמפלגה, שהיה מסתיים בהדחתו וקרוב לוודאי בהפיכת פרס ליו"ר המפלגה כשהוא עצמו ממלא תפקיד משני אם בכלל. מעשיו בשנתיים בהן הנהיג את המדינה אחרי הטקס בבית הלבן, הוכיחו את ההיגיון הרב של רבין כשבחר לאשר את ההתקדמות במסלול אוסלו. לא רק שהוא מנע מסירת עמדות נוספות לערפאת, אלא הוא גם ביצע את הסכם השלום עם ירדן, תוך מידורו המוחלט של פרס. לצערנו, הוא לא יכול היה לקחת בחשבון את הירצחו.

[109] סטנוגרמה של ישיבות הממשלה (22 בנובמבר 1995) , ישיבה מספר 388 של הכנסת ה-13. מתוך אתר הכנסת.